

Analiza ekonomske nejednakosti u Hrvatskoj

Crkvenčić, Rahela

Master's thesis / Diplomski rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University North / Sveučilište Sjever**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:122:168548>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-28**

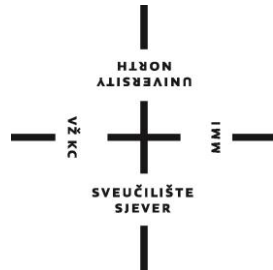

Repository / Repozitorij:

[University North Digital Repository](#)

**SVEUČILIŠTE SJEVER
SVEUČILIŠNI CENTAR VARAŽDIN**

DIPLOMSKI RAD br. 200/PE/2018

**ANALIZA EKONOMSKE NEJEDNAKOSTI U
HRVATSKOJ**

Rahela Crkvenčić

Varaždin, ožujak 2018.

SVEUČILIŠTE SJEVER
SVEUČILIŠNI CENTAR VARAŽDIN

Studij Poslovna ekonomija

DIPLOMSKI RAD br. 200/PE/2018

**ANALIZA EKONOMSKE NEJEDNAKOSTI U
HRVATSKOJ**

Student:

Rahela Crkvenčić, 0320/336 D

Mentor:

doc. dr. sc. Damira Đukec

Varaždin, ožujak 2018.

Prijava diplomskog rada

studenta iv. semestra diplomskog studija
Poslovna ekonomija

IME I PREZIME STUDENTA Rahela Crkvenčić

MATIČNI BROJ 0320/336 D

NASLOV RADA Analiza ekonomske nejednakosti u Hrvatskoj

NASLOV RADA NA ENGL. JEZIKU Analysis of economic inequality in Croatia

KOLEGIJ Makroekonomija 2

MENTOR doc. dr. sc. Damira Đukec

ČLANOVI POVJERENSTVA

1. izv. prof. dr. sc. Ante Rončević, predsjednik
2. doc. dr. sc. Dinko Primorac, član
3. doc. dr. sc. Damira Đukec, mentor
4. izv. prof. dr. sc. Anica Hunjet, zamjenski član

Zadatak diplomskog rada

BROJ 200/PE/2018

OPIS

Glavni cilj ovog rada je istraživanje kretanja ekonomske nejednakosti u Republici Hrvatskoj. Nejednakost je tema koja je za istraživanja vrlo bitna no na nacionalnoj razini joj se pridaje slaba pažnja. Nejednakost s jedne strane može biti poticajna za bolji rad, a s druge strane smanjuje proizvodnost jer onemogućuje obrazovanje sposobnih siromašnih osoba. Također, donosi političku nesigurnost te smanjuje potencijalnu domaću potrošnju važnu za razvoj ekonomije. U radu će se objasniti pojam ekonomske nejednakosti, zatim će se detaljno objasniti ekonomske, socijalne i političke posljedice nejednakosti. Također će se analizirati utjecaj globalizacije i tranzicije na pojavu nejednakosti. Utjecaj globalizacije može se promatrati na dvije razine: kao nejednakost među zemljama i kao nejednakost unutar zemlje s različitim pristupima kojima se one pojašnjavaju. Predmet ovog rada je nejednakost unutar zemlje, odnosno nejednakost u Republici Hrvatskoj. U radu će se analizirati ankete o potrošnji kućanstava provedene u Hrvatskoj, a posebice anketa iz 1998. godine koju je Svjetska banka iskoristila za opsežno istraživanje nejednakosti i siromaštva u Hrvatskoj. U radu će se također prikazati i analizirati trend kretanja nejednakosti u Hrvatskoj od 1973. do 2017. godine.

U VARAŽDINU, DANA
6.3.2018.

DIR 01 PE

Sažetak

Glavni cilj ovog rada je istraživanje kretanja nejednakosti u Republici Hrvatskoj. Nejednakost je tema koja je za istraživanja vrlo bitna. Ona, s jedne strane, može biti poticajna za bolji rad, za investicije u obrazovanje, te investicije općenito, ali samo ako je rezultat razlika u tržišnim ishodima, odnosno razlika u proizvodnosti. S druge strane, ako je ima previše, smanjuje proizvodnost jer onemogućuje obrazovanje sposobnih siromašnih osoba, donosi političku nesigurnost te smanjuje potencijalnu domaću potrošnju važnu za razvoj ekonomije.

Na nacionalnoj razini nejednakosti se pridaje slaba pažnja. Neki od razloga tome su teškoća prikupljanja podataka, postojanje prevladajućeg mišljenja struke da se time ne isplati baviti te ideološki razlozi da to kao tema nije problem pa se time i ne treba baviti. Također, o nejednakosti se dosta govori ali se zapravo malo zna i zbog toga se nejednakost bazira na slici umirovljenika koji kopa po kontejneru kao jednom ekstremu i nekog s vrlo skupim autom kao drugom ekstremu. Međutim, bitno je vidjeti i što se događa s preostalim 90% koje nije moguće svrstati u ekstreme.

Za analizu nejednakosti na razini država mogu poslužiti ankete o potrošnji kućanstava koje se provode svakih pet godina. Anketa o potrošnji kućanstava iz 1998. godine poslužila je Svjetskoj banci za opsežno istraživanje nejednakosti i siromaštva u Hrvatskoj. Kako bi se dobio pokazatelj blagostanja koji realnije odražava razlike u ekonomskom položaju kućanstava različite veličine, za svako kućanstvo prikupljeni su podaci o njegovu ukupno raspoloživom dohotku koji je podijeljen brojem članova te je tako za svako kućanstvo izračunat prosječan dohodak po članu kućanstva kao osnovna varijabla u analizi.

Osim istraživanja provedenih na temelju Anketa o potrošnji kućanstava, nejednakost u Hrvatskoj dosad nije posebno istraživana. Prvo cjelovito istraživanje provedeno je od strane Sindikata znanosti 2017. god. Kao mjera nejednakosti odabrane su plaće zato što za plaće postoje dostupni podaci, za razliku od podataka o dohotcima ili imovini. Plaće su

ujedno i osnovni izvor dohotka stanovništva, određuju veličinu i strukturu potrošnje, govore o alokativnoj efikasnosti tržišta rada, daju naznake o efektima obrazovanja i brojnim drugim karakteristikama pojedinca. Plaće su također i odrednica buduće nejednakosti pojedinca te o njima ovise mirovine.

Ključne riječi: nejednakost, rast, globalizacija, siromaštvo, dohodak

Abstract

The main objective of this thesis is a research on inequality in Republic of Croatia. Inequality is an important research topic. On the one hand inequality can stimulate better work, investment in education and investment in general, but only if it results in market outcome, i.e. it results in difference in productivity. On the other hand, too much inequality reduces productivity because it prevents education of poor people, it brings political instability and it reduces potential domestic consumption important for the development of economy.

On a national level inequality is getting insufficient attention. Some of the reasons for that are: difficulty in collecting data, the majority of experts thinks that it doesn't pay off to analyze this topic, there are ideological reasons not to view inequality as a problem so it shouldn't be treated as such. Moreover, inequality is often spoken of, but very little is actually known about it and because of this when talking about inequality many people imagine pensioners picking through garbage cans as one extreme and someone with expensive car as the other extreme. However, it is important to see what is happening with other 90% of the cases that don't belong to extremes.

Surveys of household consumption that are performed every five years can be used for analysis on the level of countries. Survey of household consumption from 1998. was used by the World Bank for an extensive research of inequality and poverty in Croatia. To get the indicator of well-being that more realistically reflects differences in economic position of households of various sizes, for each household data was gathered about total available income which was divided by number of household members so for each household average income per member was calculated as a basic variable in analysis.

Except for the research based on Survey of household consumption, inequality in Croatia was not researched until now. First comprehensive research was carried out by the Union of Science in 2017. Salaries were

chosen as a measure of inequality because there is available data, unlike the data about income or possession, which is not available. Salaries are also main source of population's income, they determine volume and structure of consumption, they are indicative of allocating efficiency of labor market. Salaries show effects of education and countless other characteristics of individuals. Salaries are decisive of future inequality of individuals and pensions depend on them.

Keywords: *inequality, growth, globalization, poverty, income*

Popis korištenih kratica

itd.	i tako dalje
BDP	bruto domaći proizvod
OECD	Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj
npr.	na primjer
SS teorem	Stopler-Samuelsonov teorem
MMF	Međunarodni monetarni fond
DZS	Državni zavod za statistiku
APK	Anketa o potrošnji kućanstava
UNICEF	The United Nations Children's Fund (Fond Ujedinjenih naroda za djecu)
EU	Europska unija
RH	Republika Hrvatska
SOR	Stručno osposobljavanje za rad
IT	Informacijske tehnologije

SADRŽAJ

1. Uvod	1
1.1. Predmet i cilj rada	1
1.2. Izvori i metode prikupljanja podataka	1
1.3. Struktura i sadržaj rada	1
2. Nejednakost.....	2
2.1. Temeljni pojmovi o nejednakosti	2
2.2. Nejednakost među zemljama	9
2.3. Nejednakost unutar zemlje.....	11
2.4. Utjecaj globalizacije na nejednakost	14
2.5. Učinak tranzicije na nejednakost.....	21
3. Posljedice nejednakosti	24
3.1. Socijalne posljedice.....	25
3.2. Političke posljedice.....	26
3.3. Ekonomske posljedice	28
4. Analiza nejednakosti u Hrvatskoj.....	29
4.1. Ankete o potrošnji kućanstava	29
4.2. Trend kretanja nejednakosti u RH.....	37
5. Zaključak	48
Literatura	50
Popis tablica.....	53
Popis grafikona	53

1. Uvod

1.1. Predmet i cilj rada

U ovom diplomskom radu objašnjen je pojam ekonomske nejednakosti te utjecaj koji sveprisutnija globalizacija ima na rast i nejednakost. Utjecaj globalizacije može se promatrati na dvije razine: kao nejednakost među zemljama i kao nejednakost unutar zemlje. Predmet ovog rada je nejednakost unutar zemlje odnosno nejednakost u Republici Hrvatskoj. Cilj ovog diplomskog rada je ukazati na problem nejednakosti općenito, a posebice na problem nejednakosti u Hrvatskoj.

1.2. Izvori i metode prikupljanja podataka

U pisanju ovog diplomskog rada korištena je stručna i znanstvena literatura koja pokriva tematiku ekonomske nejednakosti te online izvori i članci koji su navedeni na kraju rada. Prilikom metode prikupljanja korišteni su sekundarni podaci.

1.3. Struktura i sadržaj rada

Rad „Analiza ekonomske nejednakosti u Hrvatskoj“ podijeljen je na pet tematskih poglavlja. Isti započinje uvodom u kojem se postavljaju predmet i cilj istraživanja, navode izvori i metode prikupljanja podataka te struktura i sadržaj rada. Drugo poglavlje pojašnjava pojam nejednakosti te pristupe promatranju nejednakosti među zemljama i pristupe promatranja nejednakosti unutar zemlje. Također, objašnjen je utjecaj globalizacije na pojavu nejednakosti te učinci tranzicije na istu. U trećem poglavlju navode se ekonomske, socijalne i političke posljedice nejednakosti. Kroz četvrto poglavlje istaknuto je stanje nejednakosti u Republici Hrvatskoj. Dat je pregled nejednakosti u RH u ranijim razdobljima te iskazano mišljenje o nejednakosti u današnje doba. Na kraju je zaključak koji daje kratak prikaz svih bitnih činjenica te popis korištene literature.

2. Nejednakost

Ovo poglavlje sastoji se od pet potpoglavlja. U prvom je objašnjen pojam nejednakosti, u drugom pristupi promatranju nejednakosti među zemljama, a u trećem pristupi promatranju nejednakosti unutar zemlje. Četvrto potpoglavlje pojašnjava utjecaj globalizacije na nejednakost, a peto učinak tranzicije na istu.

2.1. Temeljni pojmovi o nejednakosti

„Ekonomska je nejednakost disperzija raspodjele ekonomske moći“ (Nestić, 2014). Izboru varijable ekonomske moći može se pristupiti sa strane primitka određenih resursa i sa strane izdatka, pri čemu bi veći primici, odnosno veći izdaci, morali značiti veću razinu ekonomskog blagostanja. Kao četiri osnovne varijable razlikujemo dohodak i novčani dohodak na strani primitaka te izdatke i potrošnju na strani rashoda.

Dohodak se računa kao zbroj svih tekućih novčanih i nenovčanih primanja članova kućanstva. Dohoci su obuhvaćeni u neto iznosu, nakon plaćenih doprinosa za socijalno osiguranje i poreza na dohodak. Ukupan dohodak uključuje sljedeće kategorije (Nestić, 2002):

- dohodak od nesamostalnog rada (plaće, regresi, novčane naknade i nagrade);
- dohodak od obrta i samostalnog rada (dohodak od slobodnih zanimanja, autorski honorari, primanja preko studentskog servisa);
- mirovine i socijalne naknade (dječji doplatak, socijalna pomoć i druga socijalna primanja);
- dohodak od imovine (dividende, kamate, prihod od iznajmljivanja imovine, dohodak od patenata, licenci i autorskih prava);
- dohodak na osnovi socijalnog osiguranja (naknada za bolovanje, porodiljne naknade, naknade za nezaposlenost, isplate osiguranja za slučaj nezgode, smrti);
- ostale transfere (stipendije, privatni pokloni i primici, privatni transferi iz inozemstva);
- dohodak od samostalnog obavljanja poljoprivredne djelatnosti;

- dohodak u naturi (dijelovi plaće dobiveni u naturi, naknade u naturi, utrošena dobra iz vlastitog obrta, naturalna potrošnja s vlastitog poljoprivrednog imanja i okućnice) i
- imputirana stambena renta.

Prema međunarodno prihvaćenim definicijama dohodak ne obuhvaća novčana primanja u obliku kredita, posudbe, prodaje imovine ili smanjivanja štednje. Ovi oblici novčanih primanja financiraju višak odnosno manjak potrošnje. Većina godišnjeg dohotka pripadnika gornje ili vlasničke klase potječe iz vlasništva, a manji dio iz njihova vlastitog rada. S druge strane, većina ostalih pripadnika suvremenih društava svoje ekonomsko „blagostanje” temelji na plaćama i nadnicama koje ovise o tržišnosti njihova rada ili znanja. Građani koji su zbog bolesti ili nesposobnosti onemogućeni raditi, ovise o izvorima dohotka kao što su mirovine, naknade za nezaposlenost, socijalna pomoć itd. (Odoabaša, 2012).

Novčani dohodak je udio u dohotku kod kojega postoji stvarni novčani tok te se može izračunati tako da se od ukupnog dohotka oduzme dohodak u naturi i imputirana stambena renta. Tako dobivena varijabla ekvivalentna je međunarodnoj definiciji dohotka koju koristi Luxembourg Income Study (LIS)¹ i može se koristiti za usporedbu s drugim zemljama za koje postoje izračuni po metodologiji korištenoj od strane LIS-a. Distribucija novčanog dohotka u svrhu izračuna indeksa nejednakosti korigirana je na način koji preporuča LIS što znači da je bilo potrebno korigirati najviše i najniže dohotke. Za dohotke manje od 1% prosječnog uravnoteženog dohotka (dohotka nakon primjene mjerila ekvivalencije) primijenjeno je povećanje na razinu 1% prosjeka (tzv. bottom coding). Dohoci 10 puta veći od medijana neuravnoteženog dohotka postavljaju se na maksimalnu granicu (top coding).

Izdaci su svi tekući novčani i nenovčani rashodi kućanstava. Oni uključuju izdatke za sljedeće kategorije (Nestić, 2002):

- hrana (uključujući izdatke za hranu, pića i duhan, izdatke za hranu u restoranima, hranu primljenu kao poklon i hranu iz vlastite proizvodnje);
- ostala netrajna potrošna dobra (obuća, odjeća, izdaci za prijevoz, kulturu, rekreaciju, obrazovanje);

¹Luxembourg Income Study (LIS) zajednički je istraživački projekt koji podržavaju nacionalne znanstvene i istraživačke institucije iz 25 zemalja svijeta. LIS istraživački tim harmonizira i standardizira dezagregirane podatke iz različitih anketa da bi omogućio komparativna istraživanja. Baza podataka standardizirana prema LIS preporukama zapravo je skup anketa o potrošnji kućanstava kojima se uz određene uvjete može pristupiti, npr. na internet stranici www.lis.ceps.lu

- trajna potrošnja dobra (kupnja kućanskih aparata, TV-a i sličnih uređaja, namještaja, automobila);
- uređenje i održavanje stana (sredstva za čišćenje i slično) i
- imputirana stambena renta.

Izdaci za lijekove i medicinsku skrb ne smatraju se dobrim pokazateljima blagostanja pa nisu uključeni u izdatke. Smatra se da veći izdaci za lijekove i liječenje ne ukazuju na veće blagostanje osobe koja ih ima. Usluge vrtića subvencionirane su pa izdaci za vrtić nisu uzeti u obzir. Veći izdaci za vrtić ne znače nužno višu razinu usluga, odnosno blagostanja.

Potrošnja kao varijabla slična je ranije navedenim izdacima, no ona ne obuhvaća izdatke za nabavu trajnih potrošnih dobara, ali uključuje vrijednost usluge koja je u tekućoj godini nastala iz uporabe trajnog potrošnog dobra.

Nakon što su definirani pojmovi dohotka, novčanog dohotka, izdatka i potrošnje, u nastavku će biti definirani pojmovi bogatstva i siromaštva. Bogatstvo i vlasništvo je nejednako distribuirano što znači da pojedinci ostvaruju velike koristi iz ekonomskog prosperiteta dok za ostale ostaje vrlo malo ili ništa. „Pod bogatstvom se podrazumijevaju materijalna dobra te financijska imovina i prava što ih posjeduju pojedinci ili obitelji, a preciznije uključuje kuće i zemljišta, uštedevine, dionice, obveznice, vrijednosne papire, poduzeća i sl.“ (Odobasha, 2012). Bogatstvo većine srednje klase zasnovano je na monetarnoj štednji ili je vezano za kuće. Bogati pojedinci također imaju veće šanse da svoje bogatstvo povećaju kroz kapitalne dobitke. Wolf (Odobasha, 2012) vjeruje da su kapitalni dobici jedan od glavnih uzroka povećavajuće koncentracije bogatstva u razdoblju 80-tih i 90-tih godina 20. stoljeća. Zbog pada kamatnih stopa, u isto vrijeme, smanjen je utjecaj uštedevina na rast bogatstva. Isto tako, Wolf (Odobasha, 2012) naglašava kako se porast dohodovnih nejednakosti odražava u povećanju razlika u bogatstvu. „Koncept nejednakosti u raspodjeli bogatstva i dohotka siromaštvo definira kao nemogućnost zadovoljenja potreba ili sudjelovanja u društvenim aktivnostima koje u određenom društvu i vremenu čine sastavni dio pristojnog, prihvatljivog i odobranog životnog standarda“ (Odobasha, 2012).

Gornja definicija ukazuje da je pojedinac siromašan ukoliko ima manje od drugih, makar mu pri tome ne moraju nedostajati sredstva za zadovoljenje osnovnih životnih potreba. U navedenom slučaju govori se o relativnom siromaštvu koje je potrebno razlikovati od apsolutnog siromaštva, stanja u kojem se objektivno utvrđene

osnovne potrebe pojedinca ili obitelji ne mogu niti minimalno zadovoljiti. Opseg nečijeg relativnog siromaštva određuje se kroz odnos njegovog dohotka i indikatora kao što su nacionalni dohodak per capita, prosjek ili medijan dohotka pojedinca/kućanstava. Relativno siromašnima uobičajeno se smatraju oni kojima je dohodak ispod 50, a ponekad i 60% prosječnog dohotka ili medijana u nekom društvu (Odobasha, 2012). Koncept relativnog siromaštva ne mora se temeljiti samo na utvrđivanju nejednakosti između pojedinaca, kućanstava ili socijalnih slojeva već se gledaju i razlike u stupnju zadovoljavanja osnovnog životnog standarda u različitim geografskim regijama, gradovima i drugim naseljima.

Pojmovi nejednakost i siromaštvo jesu usko povezani i slični međutim nisu sinonimi. Siromaštvo nije naprosto aspekt nejednakosti te je stoga moguće da dva društva imaju isti stupanj nejednakosti u raspodjeli resursa, ali različito siromaštvo i očekivanja. Strategije smanjivanja nejednakosti također ne moraju biti iste kao strategije smanjivanja siromaštva. Poistovjećivanje nejednakosti i siromaštva može oslabiti stajališta koja podupiru strategiju redistribucije resursa siromašnima. Primjerice, apsolutno siromaštvo može se smanjiti putem redistribucije i putem ekonomskog rasta, a bez redistribucije dohotaka i promjena u nejednakosti. Međutim neće svaka redistribucija i svaki ekonomski rast smanjiti siromaštvo. Moguće je smanjiti nejednakosti kroz redistribuciju dohotaka od bogatih prema ostalim skupinama iznad crte siromaštva, a da se pri tome ne smanji siromaštvo. Također ukoliko koristi od ekonomskog rasta imaju samo skupine iz srednjeg i gornjeg dohodovnog razreda, to neće dovesti do smanjenja siromaštva. Neke tipove relativnog siromaštva može se smanjiti samo redistribucijom dohotaka, ali ne i ekonomskim rastom. Osim veličine redistribuiranog dohotka na reduciranje siromaštva utječu i načini redistribucije, odnosno usmjerava li se redistribuirani dohodak efikasno prema siromašnima. „Što su u nekom društvu veće nejednakosti u raspodjeli dohotka veće je i relativno siromaštvo ili, kako ga se još naziva, "siromaštvo uslijed nejednakosti"“ (Cini, Drvenkar i Marić, 2010). Ekonomska nejednakost posljednjih se tridesetak godina više ili manje izraženo širi zapadnim razvijenim zemljama. Ona je posljedica situacije u kojoj mali dio populacije prisvaja najvišu ili potpunu korist od ekonomskog napretka dok istodobno najveći dio populacije ima male ili nikakve koristi.

U zapadnim zemljama danas je najveći dio bogatstva koji se definira kao skup materijalnih dobara, financijske imovine i prava što ih posjeduju pojedinci ili obitelji,

koncentriran kod veoma malog postotka populacije. Stupanj koncentracije bogatstva pokazuje bitne razlike od zemlje do zemlje, a u istim je zemljama dohodak nešto manje nejednako distribuiran od bogatstva. Utvrđeno je, što se tiče uzajamnog odnosa neegalitarne raspodjele dohodaka i bogatstva, da porast dohodovne nejednakosti utječe na povećanje razlika u veličini bogatstva (Odobasha, 2012).

U svim vodećim ekonomijama svijeta, prema rezultatima istraživanja Organizacije za ekonomsku suradnju i razvoj (OECD), nejednakost u raspodjeli dohodaka i dalje raste, a jaz između bogatih i siromašnih postaje sve veći. Nejednakost je od 1980. godine do financijske krize 2008. godine narasla u 17 zemalja. Najveće razlike između bogatih i siromašnih prisutne su u Sjedinjenim Državama i Velikoj Britaniji, nakon kojih slijede Meksiko i Izrael. Najmanje su razlike u Danskoj, Norveškoj i Češkoj, premda je i tamo prisutan trend rasta nejednakosti. Ipak, zbog ranije izrazito niske nejednakosti, rast dohodovnih razlika još nije znatnije pogoršao ujednačenost u ovim zemljama. Jedine zemlje u kojima nije zabilježeno povećanje dohodovnih razlika su Turska, Grčka, Francuska, Mađarska i Belgija. Iako je trend rasta nejednakosti donekle zajednički većini europskih razvijenih zemalja (uključujući tranzicijske zemlje), rasponi nejednakosti variraju od zemlje do zemlje (Odobasha, 2012).

Kao jedno od objašnjenja mogućeg izvora desetljetnog rasta dohodovne nejednakosti navodi se odnos između ekonomskog rasta i nejednakosti. U prvoj fazi ekonomskog rasta nejednakosti se povećavaju, a u kasnijim fazama se smanjuju. U slučaju zapadnih, već od prije ekonomski razvijenih zemalja, ovo je objašnjenje neadekvatno. U tim zemljama nejednakosti su se u dohodovnoj distribuciji ponovno pojavile i započele rasti dok su one već odavno bile među najuspješnijim tržišnim privredama.

Na uzrok ponovne pojave nejednake raspodjele drugačije gleda objašnjenje koje ga vidi u tome što, za razliku od većine stanovništva, gornja ili vlasnička klasa većinu svog dohotka ostvaruje temeljem vlasništva, a tek manjim dijelom iz vlastitog rada. Premda bogati imaju visoku potrošnju, dobar dio svojeg bogatstva uspijevaju neprestano držati ekonomski funkcionalnim te tako povećavaju dohotke i imovinu. Siromašniji te pripadnici donjeg srednjeg sloja na taj si način ne mogu povećati dohodak s obzirom da njegov najveći dio moraju potrošiti na egzistencijalne i svakodnevne potrebe. Glavni izvor rastuće koncentracije dohotka i bogatstva, dakle,

temelji se na povećanju kapitalnih dobitaka malog broja bogatih i superbogatih (Odobasha, 2012).

Neki teoretičari kao glavni uzrok dohodovnog jaza navode promjene u strukturi proizvodnje i deindustrijalizaciju zapadnih privreda koje su posljedica izmijenjene strukture potražnje i dislociranja industrijske proizvodnje iz razvijenih u slabije razvijene zemlje. Ipak, u sve više zastupljenom uslužnom sektoru, poslovi su podijeljeni na manji broj visokoplaćenih poslova i veliki broj minimalno plaćenih te je zbog sve većeg broja zaposlenih u tercijalnom i informatičkom sektoru došlo i do polarizacije dohodaka te rasta socijalnih nejednakosti.

Neki pak teoretičari za povratak i rast dohodovnih nejednakosti okrivljuju promjene koje su osamdesetih godina prošlog stoljeća došle s nereguliranom ekonomskom globalizacijom, liberalizacijom međunarodne trgovine i svjetskom podjelom rada. Na globalnoj razini slabije plaćeni radnici iz manje razvijenih i nerazvijenih zemalja, pritišću prema dolje nadnice radnika iz razvijenijih privreda, što osim u slučaju zaposlenih s visokim kvalifikacijama svima ostalima na duže vrijeme blokira rast dohotka. Pri tome se posebno ističe uloga multinacionalnih kompanija zbog njihove neprekidne potrage za boljim poslovnim uvjetima i nižim troškovima proizvodnje.

Također, iako je zastupljeno mišljenje da bogatiji podnose veći dio poreznih tereta, ustvari oni nerijetko pronalaze zakonite ("rupe u zakonu", porezne olakšice, "porezne oaze") i nezakonite (utaja poreza, korupcija) načine kako bi smanjili ili se potpuno oslobodili svojih poreznih davanja. Uz to bogati lakše podnose uobičajene posredne poreze koje niži slojevi ne mogu izbjeći jer svoje nevelike prihode troše na osnovne životne potrepštine opterećene ovim porezima. Tvrdnja da siromašni "daju veći dio svojih prihoda na poreze od ostatka populacije, potpomažući tako mnoge državne i lokalne vladine programe koji služe bogatijim poreznim obveznicima" stoga je veoma blizu istini (Odobasha, 2012).

Paul Krugman u knjizi „Savjest liberala“ (2010) zauzima stav kako nejednakosti nisu određene razinom dosegnutog ekonomskog razvoja ili strukturnim promjenama u načinu proizvodnje nego političkom voljom. Iz toga proizlazi da su nejednakosti determinirane neoliberalnim idejno-političkim karakterom programa vladajućih političkih snaga, stranaka i njihovih struktura. Njegovo mišljenje je da za veliku divergenciju dohodaka i odvajanje elitne manjine s visokim dohocima od ostatka dohodovno stagnirajućeg stanovništva ne utječu u prvom redu ekonomske

sile poput ekonomske globalizacije, međunarodne trgovine ili djelovanja novih informacijsko-komunikacijskih tehnologija već neoliberalne ideološko-političke promjene i svjesna razgradnja institucija i normi društva blagostanja. Da bi potvrdio navedeno, on razrađuje četiri vrste argumenata.

Prvi argument u određivanju raspodjele dohotka ističe dominantnu ulogu društvenih sila kao što su sindikalno djelovanje i rašireno vjerovanje u socijalnu pravednost. Kao potvrda tome navodi se povijesni primjer simetričnih američkih nadnica tijekom Drugog svjetskog rata koje se ni nakon poslijeratnog ukidanja njihove kontrole nisu vratile na prijeratnu razinu neujednačenosti. Sindikati, kolektivni sporazumi koji štite prava radnika, savezna vlada koja je politički stajala iza radnika i društvena norma neprijateljski raspoložena prema visokim rasponima u plaćama omogućili su vraćanje neegalitarnijoj raspodjeli dohotka (Odobasha, 2012).

Važan čimbenik od kojeg zavisi nejednaka raspodjela dohotka također su i institucije, norme i političko okruženje. Dokaz tome je i kronologija političkih događaja i promjena u Sjedinjenim Američkim Državama. Sredinom 1970-ih godina u njima je prvo došlo do drastičnog svjetonazorskog i političkog pomaka prema neokonzervatizmu, a nakon što su se na početku 1980-ih ove promjene institucionalizirale dolazi i do porasta ekonomskih nejednakosti (Odobasha, 2012).

Treći argument razvijen je na temelju statističkih podataka i govori o tome da iako tehnološke promjene uistinu povećavaju potražnju za visokokvalificiranom radnom snagom i smanjuju za niže kvalificiranom, nisu većini visokoobrazovanih podjednako povećale plaću. Pojedincima s visokom školskom spremom plaće su minimalno porasle (npr. nastavnicima) dok su drugima narasle i nekoliko stotina postotaka (npr. direktorima). Ovaj primjer pokazuje da rast nejednakosti najviše ovisi od institucionalno-normativnih promjena, npr. od novijeg shvaćanja da je za moral društva nevažno koliko enormno zarađuju menadžeri ili zvijezde sporta i šoubiznisa (Odobasha, 2012).

Četvrti argument potvrđuje da dohodovne nejednakosti većim djelom određuju društvene i političke promjene iako se to zagovornicima slobodnog tržišta činilo nevjerojatnim. Ekonomska globalizacija i tehnološke promjene načelno su podjednako utjecajne sile u svim dijelovima svijeta te bi stoga svugdje izazvale približno ista povećanja dohodovnih nejednakosti. To se ipak nije dogodilo, već su se najveće nejednakosti dogodile tamo gdje su pod pritiskom politički organiziranog

neoliberalnog preokreta egalitarne institucije i norme najprije i najviše uništene (Odobáša, 2012).

Osamdesetih i devedesetih godina 20. stoljeća zabilježena je pojava novih teorija koje razlog epidemijskog rasta ekonomskih i drugih nejednakosti također ne pronalaze u ekonomskim čimbenicima već u biološkoj, psihološkoj ili kulturalnoj inferiornosti pojedinih društvenih slojeva, grupa ili pojedinaca. Takvi koncepti koriste pojmove, kategorije i kvazi-teorije koje su više ili manje vezane za ranije odbačeni socijalni darvinizam 19. stoljeća i vjerovanje u opstanak prirodno najsposobnijih. Ovi moralno ružni i znanstveno neutemeljeni nazori asociraju na prihvaćanje nejednakosti kao samorazumljivog, konstantnog i nepromjenjivog obilježja društva. Stoga se mogu svrstati među sredstva neoliberalne propagandne ofanzive u službi obrane ideološko-profitnih manjinskih interesa.

2.2. Nejednakost među zemljama

Nejednakosti se razlikuju među zemljama. Nastoje biti većima kada se radi o bogatstvu nego kada se radi o dohotcima. Bogatstvo je zaliha imovine koja ne obuhvaća vrijednost ljudskog kapitala u kojoj značajnu ulogu ima nasljeđivanje. S druge strane, dohodak uključuje sva primanja neovisno o izvoru.

Poznati su sljedeći pristupi u promatranju nejednakosti među zemljama (Grgurić, 2004):

- traženje konvergencije
- Stolper-Samuelsonov (SS) teorem
- procjena nejednakosti prema mobilnosti faktora.

Traženje konvergencije

U svom djelu "Growth, Inequality and Poverty: Looking Beyond Averages" Ravallion (2001) tvrdi da se nejednakost među zemljama gubi. Zemlje koje su fiktivno održavale visoku jednakost (bivše socijalističke zemlje) doživljavaju povećanje nejednakosti, a zemlje s fiktivno održavanom visokom nejednakošću (zemlje Latinske Amerike) bilježe pad nejednakosti. Empirijskim istraživanjima

pronalazi se negativna veza između prvotne razine dohotka i rasta na globalnoj i regionalnoj razini.

Neovisno o otvorenosti unutar regija, Rodriguez i Rodrik (2000) pronalaze konvergenciju, ali također i pokazuju da regije divergiraju. Suprotno tome, Li, Squire i Zou (1998) ne smatraju pouzdanim postojanje signifikantnog trenda kretanja nejednakosti među zemljama. Kao razlog navedeno je da nejednakost među zemljama ovisi o čimbenicima koji se mijenjaju sporo, ali se u različitim zemljama znatno razlikuju.

Kao mogući razlozi izostajanja konvergenije navedeni su:

- tehnološki aspekti – pretpostavlja se da je produktivna tehnologija unutarnje svojstvo bogatih i tehnološki naprednih zemalja. Posljedica toga je da će bogati zbog učinka prelijevanja biti još bogatiji.
- obrazovni aspekti – do konvergenije dolazi tek kad zemlje dostignu određenu razinu ljudskog kapitala uz koju se mogu koristiti stranom tehnologijom (Barro, 1991)
- ukupni potencijal zemlje – pojedine zemlje imaju malo dugoročnog potencijala. Svjetska banka (World Bank, 2002), osim tehnoloških i obrazovnih obilježja, naglašava i važnost geografskih odrednica, kao što je npr. izlaz na more i slično. Također, neka istraživanja pokazuju pozitivnu vezu između rasta i udaljenosti od ekvatora (Sala i Martin, 1997).
- ekonomske politike – zemlje koje se globaliziraju, ali unatoč tome ne uspijevaju konvergirati s razvijenim zemljama jednostavno imaju loše ekonomske politike
- “propuštena prilika“ (eng. Missed the Boat) – zemlje koje se dosad nisu globalizirale ni uz dobre ekonomske politike više ne mogu dostići razvijene zemlje. Razlozi tome su ograničenje potražnje industrijskih dobara svjetskim dohotkom i ekonomije aglomeracije. Međutim, zemlje koje se ubrzano razvijaju, takozvani „azijski tigrovi“, povećavajući svoj BDP po stanovniku, gube svoju privlačnost tržišta jeftine radne snage i tako “otvaraju” mjesto za nove nositelje globalizacije kao što su Vijetnam ili Filipini. Stoga, taj pesimistični i deterministični pogled nije potvrđen u praksi.

Stolper-Samuelsonov (SS) teorem

Razvijene zemlje relativno su bogatije kapitalom, dok su siromašne bogatije radom. Ukoliko radnike grupiramo u dvije skupine – niskokvalificirane i visokokvalificirane, očekivano je da će se nadnice niskokvalificiranih radnika u siromašnim zemljama približavati nadnicama visokokvalificiranih radnika u siromašnim zemljama te niskokvalificiranih radnika u bogatim zemljama, tj. nejednakost bi se trebala smanjivati (Grgurić, 2004).

Procjena nejednakosti prema mobilnosti faktora

Mogućnost biranja najpovoljnijih uvjeta ima mobilniji faktor. Liberalizacijom financijskog računa platne bilance kapital postaje pokretniji činitelj proizvodnje. Iako se mogućnost putovanja povećala, slobodno kretanje radne snage ipak je znatno otežano antimigracijskim mjerama. Prema tome, zemlje relativno bogatije kapitalom imat će veće koristi od globalizacije odnosno nejednakost bi se trebala povećati. Empirijska istraživanja daju suprotne rezultate. Jedni pronalaze negativnu vezu između globalizacije i nejednakosti (Dollar i Kraay, 2001), dok drugi smatraju da globalizacija povećava nejednakost (Lindert i Williamson, 2001). Kao vjerojatan razlog treba spomenuti poteškoće u razvrstavanju zemalja u globalizirane i neglobalizirane. Teško je razabrati koliki je utjecaj na nejednakost i siromaštvo globalizacije, a koliko na to utječe otpor globalizaciji s obzirom da se zemlje ne globaliziraju ravnomjerno.

2.3. Nejednakost unutar zemlje

Većina teorijskih pravaca dolazi do zaključka da otvorenost negativno utječe na nejednakost unutar zemlje. U prilog tome govore i empirijski dokazi. Uz direktni utjecaj na rast, globalizacija ostvaruje i indirektno utjecaje putem obrazovanja, državne potrošnje (Rodrik, 1998) i inflacije (Deardorff i Stern 2001). Otvorenost unapređuje kvalitetu obrazovanja, povećava državnu potrošnju te smanjuje inflaciju. Nejednakost smanjuje povećanje prosječnog broja završenih razreda (Lundberg i

Squire, 2000). Rast državne potrošnje povećava nejednakost uz vrlo visoku razinu pouzdanosti. Razlog je sve veće oporezivanje nemobilnih faktora proizvodnje, tj. radne snage (Oxam, 1999). Globalizacija negativno utječe na raspodjelu dohotka unutar zemalja zbog čega je potrebno kombinirati politike koje promiču rast i one koje smanjuju nejednakost.

Teorija se grana na ove smjerove (Grgurić, 2004):

- Stolper-Samuelsonov (SS) teorem
- Kuznetzova hipoteza
- Lewisov model
- mobilnost faktora proizvodnje
- političko-ekonomski činitelji
- nesavršenosti tržišta kapitala.

Stolper-Samuelsonov teorem

SS teorem utemeljen je na pretpostavci da će se zemlje u međunarodnoj razmjeni specijalizirati na osnovi bogatstva samo dvaju činitelja proizvodnje – radne snage i kapitala. U skladu s tim, u međunarodnoj razmjeni dobitnici će biti vlasnici bogatijeg faktora proizvodnje, a gubitnici vlasnici manje obilnog faktora proizvodnje. Iz spomenutog proizlazi da ako zemlja relativno obiluje kapitalom, tada će razlika rasti, ako pak je zemlja relativno bogata radom, tada će se razlika smanjivati. U zemljama s oskudnim ljudskim kapitalom globalizacija će smanjivati razliku te pomoću olakšanog pristupa znanju, npr. putem interneta, smanjujući premiju na ulaganje u ljudski kapital (Grgurić, 2004).

Kuznetzova hipoteza

Kuznetzova hipoteza uzima da postoje dva sektora i tri grupe radnika – niskokvalificirani, srednjekvalificirani i visokokvalificirani. S gospodarskim razvojem zemlje, počinje kretanje rada iz niskoplaćenih sektora u kojima je nejednakost mala u bolje plaćene sektore u kojima su razlike u nadnicama veće. Na taj način povećava se nejednakost zbog razlike u nadnicama među sektorima i zbog odlaska radnika iz sektora s niskom u sektor s visokom nejednakošću. Kada cjelokupno gospodarstvo

postane dio modernog sektora, međusektorska nejednakost nestaje, a kada se postigne puna zaposlenost, nestaje nejednakost unutar modernog sektora. Kuznetzova hipoteza ustvari je determinističan prikaz kretanja rasta i nejednakosti prema kojemu će zemlje na nižem stupnju razvoja imati povećanje nejednakosti tako dugo dok ne dostignu određenu razinu razvoja, nakon čega se proces okreće (Grgurić, 2004).

Lewisov model

Lewisov model predviđa dva sektora – moderni, s visokim profitnim stopama i produktivnošću, i tradicionalni, s niskim profitnim stopama i produktivnošću. Nejednakost nastaje kao posljedica migracija iz niskoprofitnoga u visokoprofitni sektor i međusektorske nejednakosti (Steward, 1999).

Mobilnost faktora proizvodnje

Kapital izabire zemlju koja ima najpovoljniji omjer produktivnosti rada i nadnice. Produktivnost rada teže se i sporije mijenja nego nadnice. Svojim slobodnim kretanjem među zemljama, što je moguće zbog liberalizacije financijskog računa platne bilance, kapital prisiljava zemlje da dereguliraju tržište rada, uključujući i minimalnu nadnicu. Zbog toga će vlasnici kapitala u zemlji relativno više profitirati, bez obzira na to obiluje li zemlja radom ili kapitalom.

Političko-ekonomski činitelji

Mišljenje je da bogati lobiranjem i korupcijom mogu izboriti politike koje će očuvati ili povećati postojeće stanje nejednakosti (Li, Squire i Zou, 1998).

Nesavršenosti tržišta kapitala

Radi asimetričnosti informacija i viših kamatnih stopa siromašni imaju otežan pristup kreditima, što je posljedica većeg rizika, lošijih kolateral, otežanog ulaganja u

ljudski kapital i sl. Navedeno im onemogućuje punu eksploataciju vlastitih sposobnosti (Grgurić, 2004).

2.4. Utjecaj globalizacije na nejednakost

„Globalizacija dolazi od pojma global, što se odnosi na sveukupnost, općenitost. Globalan znači okrugao, zaokružen, sveukupan, „koji se odnosi na naš cijeli planet, dakle planetarni, svjetski“ (Milardović, 2004a). Sam izraz počeo se upotrebljavati prije više od dvadesetak godina kako bi se objasnio novi val promjena u gospodarstvu, tehnologiji i društvu. Sam proces je pak započeo još u kasnom 18. stoljeću, kad su kapitalizam i industrijalizacija postali glavne društvene snage koje definiraju društva.

Globalnost označuje integriranost života u svijet i cjelinu svijeta. Njemački sociolog Beck u svom djelu „Was ist Globalisierung?“ naveo je da se nijedna zemlja, nijedna zajednica ne može izolirati. Riječ globalizam označava činjenicu da ništa što se odigrava na ovom planetu nije samo mjesni događaj, nego se odnosi na cijeli svijet. Ulrich Beck piše o osam tipova globalizma. Prvi tip je gospodarsko-zemljopisni, a odnosi se na djelovanje transnacionalnih korporacija, međunarodne trgovine i kolanja financijskog kapitala; drugi je informatičko-tehnološki; treći se pokazuje u prepoznatljivim i univerzalnim vrijednostima kao što su ljudska prava i demokracija. Četvrti tip globalizma očituje se u uspješnoj globalnoj kulturnoj industriji, a peti u policentričnoj svjetskoj politici u kojoj uz vlade djeluju i transnacionalni akteri. Šesti je u globalnom svjetskom osiromašenju; sedmi u globalnom razaranju i uništavanju čovjekove okoline; osmi je u transkulturnom konfliktu (Beck, 1999, prema Milardović, 2004a).

„Globalizacija je gospodarsko, socijalno, političko djelovanje koje prelazi granice nacionalnih država“ (Milardović, 2004a). Na primjer, trgovina koja se odvija na svjetskom tržištu, transnacionalne korporacije, migracije, transport, znanost, ideje, masovna kultura, zagađivanja, informacijska i komunikacijska tehnologija, sve su to aspekti ili pojavni oblici globalizacije.

Postoje različiti pojavni oblici globalizacije. Pod ekonomskom globalizacijom podrazumijevaju se svi gospodarski procesi koji prelaze granice nacionalnih država, kao što su kretanje kapitala, investicije, trgovina, djelatnost transnacionalnih

korporacija. Politička globalizacija predstavlja političke procese koji se odvijaju preko granica nacionalne države, a koji se odnose na vlade i vladine te nevladine organizacije, pokrete, stranke. S obzirom da komunikacije sve više postaju svjetske komunikacije zbog brzog protoka informacija i vijesti, može se govoriti o globalnoj komunikaciji. Demografska globalizacija odnosi se na rast svjetskog pučanstva i na redovne ili ilegalne migracije. U procesu globalizacije se također govori o novom, svjetskom, globalnom jeziku. Razvoj tehnologije kreće se u pravcu globalnih tehnologija i globalne edukacije te različitih kultura i kulturnih institucija u odnosu na globalizaciju. Svijet postaje međusobno umrežen i povezan (Milardović, 2004a).

Pojam globalizacije je višeznačan te da bi se lakše odredio jednoznačan termin, globalizacija se gleda s četiri aspekta (Milardović, 2002):

- vrijeme/ prostor globalizacije
- dimenzije globalizacije
- uzročno/posljedični ciklusi globalizacije i
- perspektive globalizacije.

S aspekta vremena – kronološkog konteksta većina onih koja se bavi znanostima o društvu misli na „sadašnjost“ – jedni na onu koja je počela industrijskom revolucijom, a drugi na postinternetsko razdoblje. Povjesničari su pak stajališta da je globalizacija započela prije mnogo vremena te mogu odrediti različita razdoblja i povezati ih s događajima, novim tehnologijama ili idejama.

S aspekta vremena – zemljopisnog konteksta, globalizacija je nastala nakon što je Kolumbo povezo Stari i Novi svijet. Prije toga, globalizacija je povezivala Afriku, Aziju i Europu karavanama koje su probijale put kroz pustinje te brodovima koji su plovili Indijskim oceanom.

S aspekta dimenzija globalizacije - znanstvene perspektive svaka disciplina stvara pojam globalizacije koji odražava njihovo vlastito stajalište (Milardović, 2002):

- ekonomija: globalizacija = trgovina, novac, korporacije, bankarstvo, kapital
- politologija: globalizacija = upravljanje (vlast), rat, mir, IGO, NGO, režimi
- sociologija: globalizacija = zajednice, sukobi, klase, nacije, dogovori
- psihologija: globalizacija = pojedinci kao subjekti i objekti globalne akcije
- antropologija: globalizacija = preklapanje kultura, prilagođavanje, konflikt, stapanje
- komunikologija: globalizacija = informacija kao znanje i alat – INTERNET

- zemljopis: globalizacija = sve, ako može biti fiksirano u prostoru.

Kao glavnim uzrocima globalizacije (tzv. globaliziranja) smatraju se ekonomija, ideologija i tehnologija. Gospodarstva industrijaliziranih nacija nakon Drugog svjetskog rata bila su pod utjecajem državne politike koja je nastojala uravnotežiti odnose između kapitala i radnika i smanjiti njihove međusobne napetosti. Država je morala istodobno osigurati uvjete za ekonomski rast i akumulaciju, a te su njezine uloge postale međusobno proturječne. Gospodarstva su se veoma razlikovala jedna od drugih – s jedne strane liberalnija gospodarstva SAD-a, a s druge strane zatvorenija i više regulirana europska gospodarstva. Ekonomski pokazatelji govorili su u prilog zemalja s većom ekonomskom fleksibilnošću.

Međutim bez jakog ideološkog opavdanja, sami ti pokazatelji ne bi bili dostatni za uvođenje promjena. S vladom M. Thatcher u V. Britaniji i kasnije Reaganovom administracijom u SAD-u započela je prevladavati neoliberalna ideologija. Pojavila se sustavna privatizacija državnoga vlasništva, a broj radnih mjesta u državnim službama se smanjivao i zamjenjivali su ih ugovorni poslovi. Također, smanjivala se i uloga države, a na globalnoj razini Međunarodni monetarni fond i Svjetska banka istodobno su zemljama koje su pokušale posuditi novac počeli nametati ekonomske reforme. Željela se nametnuti široka privatizacija i smanjenje javnih troškova, ukloniti trgovinske zapreke i potaknuti izvoz, deregulirati radno zakonodavstvo i smanjiti državno upletanje u gospodarstvo. Dugoročno, to je dovelo do univerzalnog modela koji ne vodi računa o lokalnim uvjetima.

Također, za snažan razvoj u smjeru globalizacije potrebna je i nova tehnologija. Informacijska tehnologija - kompjutorizacija, digitalizacija, satelitske komunikacije, prijevozni sustavi i Internet omogućili su globalizaciju. Tako je pokrenut protok informacija, ubrzano je širenje informacija, povećala se učinkovitost svih proizvodnih sektora i svijet je postao manji, integriraniji.

Promatra li se globalizacija kao bezazlen krug, može se shvatiti kao pojačan napredak, nova tehnologija, široke interesne zajednice i opća dobrobit. Ona obuhvaća komunikaciju svih vrsta preko državnih granica – u trgovini, kapitalu, proizvodnji i informacijama. Taj porast kretanja preko granica posljedica je širenja novih tehnologija u do tada predmoderna društva. Gotovo svako društvo danas je industrijalizirano ili na putu industrijalizacije. Globalizacija također podrazumijeva da su sva gospodarstva umrežena s drugim gospodarstvima širom svijeta (Gray, 2002).

Izravna strana ulaganja obuhvaćaju sredstva uložena u proizvodni sektor, tvornice, komunalna poduzeća, energiju i telekomunikacijske kompanije u zemlji u kojoj se nalazi sjedište kompanije koja ulaže. Podaci pokazuju da ta ulaganja konstantno rastu te da se sve veći dijelovi domaćega gospodarstva otvaraju za takva inozemna ulaganja i vlasništvo. To dovodi do općenitog rasta i poboljšanja socijalnih i ekonomskih pokazatelja. Dokazano je da prisutnost inozemnih tvrtki donosi korist za radnu snagu zbog četiri razloga (Meštrović, 2001):

- Inozemne tvrtke plaćaju bolje od domaćih.
- Inozemne tvrtke brže od domaćih stvaraju radna mjesta.
- Inozemne tvrtke mnogo troše na istraživanje i razvoj u zemlji u kojoj ulažu.
- Inozemne tvrtke izvoze više od domaćih.

Međunarodna trgovina postaje sve pristupačnija zbog smanjenog troška prijevoza i komunikacije. Širenjem trgovine stvara se izravna veza između tržišta rada zemalja u razvoju i razvijenih zemalja. Na taj način s jedne strane se smanjuje broj proizvodnih radnih mjesta u razvijenim zemljama, dok su s druge strane stvorena nova radna mjesta za kvalificirane radnike u informacijskoj tehnologiji i ekonomiji znanja.

Uklanjanje svih carinskih i trgovinskih prepreka ne dovodi odmah do pune integracije ili do izjednačavanja nadnica. Još uvijek postoje troškovi prijevoza, a u slučaju vrlo siromašnih i udaljenih zemalja, oni ostaju važni. U prošlosti su barem dva faktora igrala ulogu u omogućavanju opstanka razlike u nadnicama. Prvi je oskudnost kapitala u zemljama u razvoju, što je važno zato što su s manje kapitala (kao što su novi strojevi i tehnologija) radnici manje produktivni. Drugi je jaz u znanju između razvijenih i manje razvijenih zemalja. Umijeća i tehnologije u zemljama u razvoju su zaostajali, a to je dovodilo do smanjene produktivnosti i nižih nadnica. U današnje vrijeme tih prepreka izjednačavanju nadnica gotovo da i nema, a tok znanja od razvijenih u nerazvijene zemlje se ubrzao.

S druge strane, globalizacija se može poimati kao zloćudan krug koji dovodi do siromaštva, uništava okoliš, narušava zdravlje i vodi do nasilničkog kriminala, etničkih sukoba i urbanog propadanja. Međusobno povezivanje i globalizacija nacionalnih gospodarstava i financijskih tržišta utjecala je na osjetljivost ukupne svjetske ekonomije. Liberalizaciju vanjske trgovine slijedila je liberalizacija svjetskih financijskih tokova. To je utjecalo na rast svjetske trgovine, povećanje kapitalnih investicija u ukupnom svjetskom gospodarstvu, a time i na ukupni gospodarski rast.

Međutim, na taj način svaki veći poremećaj u bilo kojem nacionalnom gospodarstvu ili financijskom tržištu, vrlo se brzo proširio na cjelokupnu svjetsku ekonomiju. Liberalizacija financijskih tokova time je dovela do znatnog povećanja rizika ulaganja, za što i investitori traže veće prinose i premije. Posebno su ranjiva nova financijska tržišta bez tržišnog iskustva i bez do kraja restrukturiranog gospodarstva (Njavro, 1999).

Što se tiče aspekta perspektiva globalizacije, razlikuju se različiti pristupi gledanju na svijet i oni utječu na sve dimenzije razumijevanja globalizacije, a mogu se razvrstati na (Milardović, 2002):

- induktivan/deduktivan,
- objektivnan/subjektivnan i
- paradigmatički odnos.

Globalizacija nije univerzalno stanje ujednačene integracije u svjetskoj aktivnosti. Upravo rastuća povezanost ekonomske aktivnosti produbljuje nejednak razvitak različitih zemalja – prenaplaštena je ovisnost „periferijskih“ država u razvoju o investicijama iz gospodarstva bližih „centru“.

Globalizacija pozitivno utječe na rast, ali i povećava nejednakost unutar neke zemlje. Iako globalizacija većini stanovništva donosi korist, šteti najsiromašnijima. U većini razvijenih zemalja bogati također postaju sve bogatiji, a siromašni često ne uspijevaju ni očuvati svoj položaj. Dakle, globalizacija možda pomaže nekim zemljama – njihov BDP, zbroj proizvedenih dobara i usluga možda se i povećava, ali ona ne pomaže većini ljudi čak ni u tim zemljama. Postoje naznake da globalizacija stvara bogate zemlje sa siromašnim građanima.

Pojedinci koji nisu zadovoljni ekonomskom globalizacijom ne prigovaraju sve većem pristupu svjetskim tržištima ili širenju svjetskog znanja, što dopušta zemljama u razvoju da iskoriste otkrića i izume iz razvijenih zemalja. Umjesto toga, navode pet negativnosti iste (Stiglitz, 2009):

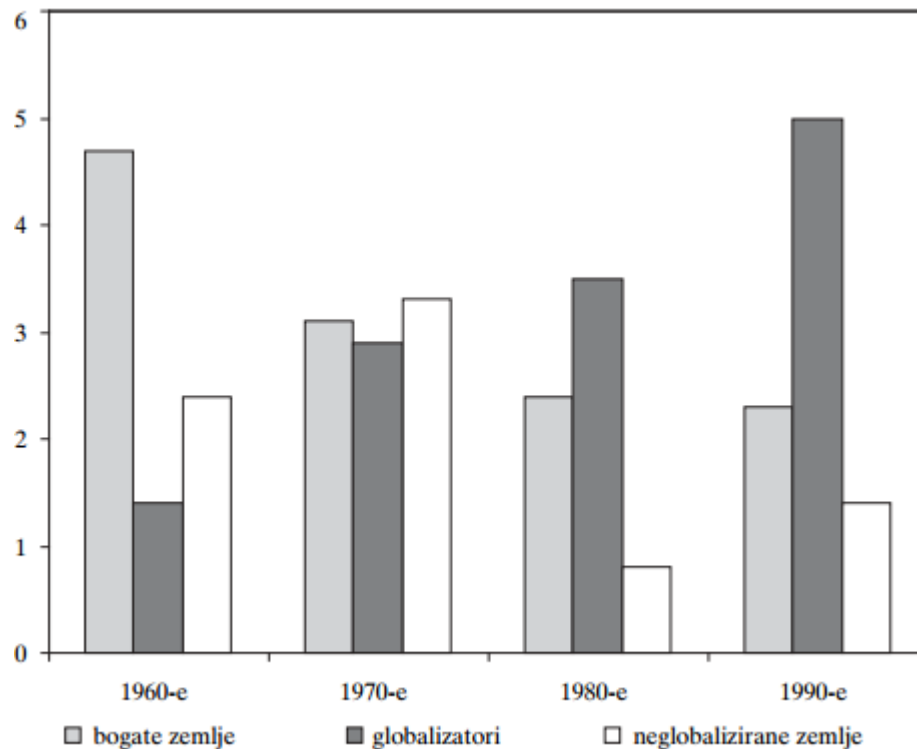
- Pravila igre koja upravljaju globalizacijom su nepravedna, posebno namijenjena tome da idu u korist razvijenih industrijskih zemalja. Ustvari, neke su novije promjene tako nepravedne da je zbog njih nekima od najsiromašnijih zemalja zapravo postalo lošije.
- Globalizacija promiče materijalne vrijednosti nad drugim vrijednostima, kao što su briga za okoliš ili za sam život.

- Način na koji se upravlja globalizacijom oduzeo je zemljama u razvoju mnogo od njihove suverenosti i njihove sposobnosti da same donose odluke u ključnim područjima koja utječu na boljitak njihovih građana. U tom smislu, ona potkopava demokraciju.
- Premda zagovornici globalizacije tvrde da će svatko imati ekonomske koristi, mnoštvo je dokaza i iz razvijenih zemalja i iz zemalja u razvoju da u obima ima mnogo gubitnika.
- Ono što je možda najvažnije, ekonomski sustav koji je nametnut zemljama u razvoju – u nekim slučajevima u biti silom – neprikladan je i često uvelike štetan. Globalizacija ne bi trebala značiti amerikanizaciju bilo ekonomske politike, bilo kulture, no često znači – a to uzrokuje negodovanje.

Ekonomska teorija, a posebno Ricardov model komparativnih prednosti i Hekscher-Ohlin-Samuelsonov model, pokazuju da međunarodna razmjena i specijalizacija dovode do povećanja blagostanja za sve sudionike. Empirijskih dokaza tome ne nedostaje. Vidljivo je da je od 1980-ih znatno porasla otvorenost.

U često navođenom članku, Dollar i Kraay (2001) dijele zemlje u tri kategorije: bogate zemlje, nositelje globalizacije i neglobalizirane zemlje. Njihova analiza pokazuje da su nositelji globalizacije koji su najviše smanjivali carine također ostvarivali i najviše stope rasta BDP-a po stanovniku u 1980-ima i 1990-ima² (grafikon 1). Neglobalizirane zemlje imale su znatno manje stope rasta BDP-a po stanovniku od razvijenih zemalja, posebice u odnosu prema nositeljima globalizacije. Iz navedenog proizlazi da postoji pozitivna veza između otvorenosti i rasta. Isto potvrđuju i izvještaji OECD-a iz 1998. god. u kojima se navodi da otvorenije ekonomije uvijek premašuju zemlje s protekcionističkim trgovinskim politikama i kapitalnim ograničenjima (Grgurić, 2004).

² Rezultate treba uzeti s oprezom jer je Rodrik (2002.) upozorio na nekonzistentnost pa čak i na nemar autora u razvrstavanju zemalja. Naime, Dollar i Kraay (2001.) kao kriterij su uzeli dvije varijable – prosječno smanjenje carina i uvoz po BDP-u. Međutim, uvoz po BDP-u nije pod direktnim utjecajem trgovinskih politika već ovisi o geografskim obilježjima, kvaliteti institucija (koje se mijenjaju sporo, što priznaju i autori) i dr. Nadalje, prema kriterijima autora, Kolumbija je morala biti svrstana među nositelje globalizacije.

Grafikon 1: Prosječne stope rasta BDP-a po stanovniku

Napomena: Razvijene zemlje obuhvaćaju 24 zemlje OECD-a prije nedavnog proširenja te Čile, Hong Kong, Južnu Koreju, Tajvan i Singapur. Nositelje globalizacije čini prva trećina od 72 zemlje prema rastu trgovine po BDP-u između 1975.-1979. i 1995.-1997. Neglobalizirane su zemlje ostale zemlje.

Izvor: Dollar, D. and Kraay, A., 2001. Trade, Growth and Poverty. Washington: The World Bank, Development Research Group.

Globalizacija je općenito donijela nova pravila razvoja nacionalnih gospodarstava. Za tranzicijske zemlje, kao što je Hrvatska stoga postoji niz problema koji se moraju riješiti. Glavni problemi tranzicijskih zemalja, uz standardne probleme vezane za globalne trendove, odnose se na izbor pravilne strategije razvoja. Hrvatska kao tranzicijska zemlja mora biti svjesna pozitivnih i negativnih aspekata globalizacije. Globalizacija je proces u kojemu društva i države različito profitiraju, stoga Hrvatska mora razmotriti strategiju modernizacije pozitivnih učinaka globalizacije i zaštitu od negativnih učinaka (Milardović, 2004b).

2.5. Učinak tranzicije na nejednakost

Od samog početka tranzicije 1989. godine, bilo je jasno da je to proces koji stvara nove nejednakosti te koji će vjerojatno pojačati sve aspekte postojećih nejednakosti i dovesti do pojave siromaštva. Demokratizacija, liberalizacija i privatizacija neizbježno su vodile porastu nejednakosti u usporedbi s razinom za vrijeme socijalizma te raširenom siromaštvu.

Cilj unutarnje i vanjske liberalizacije je promjena od sustava propisanih cijena i rasprostranjenih subvencija proizvodnji prema tržišnom određivanju relativnih cijena. Namjera je bila da se početne relativne cijene koje nisu odražavale oportunitetne troškove promjene u cijene koje ih sadržavaju, u nastojanju da će to odmah voditi dobitima u efikasnosti te kasnije efikasnoj ravnoteži. Navedeno se može smatrati pozitivnim posljedicama obiju liberalizacija. S druge strane, jedna od popratnih pojava liberalizacije (ponajviše plaća, ali i cijena) jest neizbježna promjena u tokovima dohotka i dohodovnim nejednakostima, što dovodi i do promjene ekonomskih nejednakosti među pojedincima i regijama (Bićanić i Franičević, 2005.).

Velik dio stanovništva u procesu nastajanja velikih bogatstva, koji je bilo nedovoljno i nepotpuno reguliran, završio je bez vlasništva nad kapitalnom imovinom. Na taj način stvorio se velik prostor za djelovanje najbržih, najpoduzetnijih, ali i najpovezanijih te se nejednakost u raspodjeli dohotka istovremeno povećavala. Države se suočavaju s pritiscima jakih privatizacijskih grupa, ali i sa sve većim nezadovoljstvom gubitnika koji ne postavljaju samo pitanja zakonitosti već i pravednosti ((Bićanić i Franičević, 2005.).

U tranzicijskim je zemljama, usprkos razlikama, nastanak ekonomskih nejednakosti i siromaštva te njihov razvoj tijekom tranzicije bio vrlo sličan, iz čega proizlaze sljedeće činjenice (Bićanić i Franičević, 2005).:

- nejednakosti su se znatno povećale na početku tranzicije, a kasnije su se smanjivale ili barem stagnerale kako su prilike za kvazirente i predatorstvo bivale sve ograničenije
- neke promjene su bile željene, dok su druge više posljedica tranzicijskih patologija
- model promjena bio je određen demokratskim i institucionalnim deficitima te veličinom, brzinom i načinu ispunjavanja istih

- izvori nejednakosti tijekom transformacije su se mijenjali - početne promjene su pod utjecajem dohotka od rada, a kasnije pod utjecajem dohotka od imovine
- promjene su vodile povećanju siromaštva te su neke društvene skupine kratkoročno, pa i dugoročno isključene iz koristi od tranzicijskih promjena
- učinci tranzicijskih patologija su različiti te mogu voditi i do pobjedničkog prokletstva koje otežava kasniji razvoj reforme
- prvotno povećanje nejednakosti posljedica je polarizacije i velikih promjena u sredini dohodovne distribucije i podrazumijeva promjenu oblika distribucijske krivulje
- porast nejednakosti, siromaštva i isključenosti te njihova obilježja u početnom stadiju transformacije vodili su trajnim posljedicama za politiku s obzirom na pravednost.

U tablici 1 dan je pregled ekonomskih troškova tranzicije. Kao jedinica za usporedbu uzeta je Slovenija koja je smatrana predvodnikom tranzicije. Ostala gospodarstva u regiji zabilježila su znatno veću nestabilnost izmjerenu inflacijom i proračunskim deficitom te veće troškove tranzicije (s obzirom na smanjivanje proizvodnje, razinu oporavka, broj godina u kojima je zabilježen porast nezaposlenosti) (Bićanić i Franičević, 2005).

Tablica 1: Ekonomski troškovi tranzicije

	Najmanji BDP (% BDP-a 1989.), godina u zagradi	Najveća godišnja inflacija (u %), godina u zagradi	Broja godina deficita proračuna središnje države većega od 3% BDP-a	Broj godina porasta stope evidentirane nezaposlenosti 1991. - 2002.
Albanija	60,1 (1992.)	236,6 (1992.)	11	4
Bugarska	70,9 (1998.)	578,6 (1997.)	6	7
Hrvatska	59,5 (1993.)	1.149 (1993.)	3	8
Makedonija	70,8 (1995.)	1.935 (1992.)	3	8
Rumunjska	75 (1992.)	295 (1993.)	6	7
SCG	40,6 (1993.)	256 x 10 ¹² (1993.)	6	6
Slovenija	79,1 (1992.)	247,1 (1991.)	0	4

Izvor: I. Bićanić, V. Franičević: Izazovi stvarnoga i subjektivnog siromaštva i porasta nejednakosti u ekonomijama jugoistočne Europe u tranziciji, Financijska teorija i praksa 29 (1) str. 13.-36. (2005.)

U Tablici 2 sadržani su podaci istraživanja o mjerama nejednakosti. Kao jedinica za usporedbu također je uzeta Slovenija da bi se pokazalo da je sadašnja razina nejednakosti u regiji osjetno viša nego u većini drugih novih članica EU (prosječan Ginijev koeficijent za Poljsku, Češku Republiku, Slovačku Republiku, Mađarsku i Sloveniju je 0,278 – UNICEF, 2003). Ako se promotre podaci što ih je prikupio UNICEF (2003) iz nacionalnih izvora, mogu se uočiti određene nedosljednosti, kao što je na primjer nemogući skok Ginijeva koeficijenta Srbije s 0,273 u 1999. godini na 0,373 nakon političkih promjena; nedosljednost podataka Svjetske banke o porastu, ali i smanjivanju nejednakosti u Hrvatskoj te, očito, podcijenjenost nekih vrijednosti za Republiku Srpsku. Međutim, tablica jasno pokazuje da je razina nejednakosti u regiji visoka te da je njezino povećanje tijekom tranzicije veće nego u “sjevernom pojasu” (prikazano Slovenijom i spomenutim prosjekom).

Tablica 2: Razine nejednakosti, porast tijekom tranzicije

	Dohovna nejednakost			Nejednakost u potrošnji			
	Svjetska banka		MONEE	Ginijev koef.	Odnos 9. i 1. decila	Postotak donjih 10% u potrošnji	Postotak gornjih 10% u potrošnji
Ginijev koef.	Odnos 9. i 1. decila	Ginijev koef.					
Albanija	-	-	-	0,27 (1996.)	3,56 (1996.)	-	-
Bugarska	0,41 (1995.)	6,19 (1995.)	0,333 (2001.)	0,27 (1995.)	3,40 (1995.)	4,5 (1995.)	22,8 (1995.)
Hrvatska	0,35 (1998.)	3,76 (1998.)	-	0,30 (1998.)	3,91 (1998.)	3,7 (1998.)	23,3 (1998.)
Makedonija	0,37 (1996.)	5,79 (1996.)	0,334 (2001.)	0,30 (1996.)	4,80 (1996.)	-	-
Rumunjska	-	-	0,378 (2001.)	0,30 (1998.)	3,62 (1998.)	3,2 (1998.)	25,0 (1998.)
SCG	-	-	0,378 (2001.)	-	-	-	-
Slovenija	0,25 (1997./98.)	3,03 (1997./98.)	0,246 (2000.)	0,28 (1997./98.)	3,67 (1997./98.)	3,90 (1997./98.)	23,0 (1997./98.)

Izvor: I. Bićanić, V. Franičević: Izazovi stvarnoga i subjektivnog siromaštva i porasta nejednakosti u ekonomijama jugoistočne Europe u tranziciji, Financijska teorija i praksa 29 (1) str. 13.-36. (2005.)

Iz agregatne statistike koja odražava kvalitetu života također se mogu izvesti važni aspekti razine nejednakosti i siromaštva. Unatoč tome što su ti podaci vrlo

agregatni, poznato je da siromaštvo, nejednakost i razvoj imaju velik utjecaj na njih. Početni uvjeti i kasnije tranzicijske promjene imaju velik utjecaj na kvalitetu života. Ti su uvjeti, u skladu s usvojenim načelom socijalističke solidarnosti i socijalističkim načelom pravednosti, pružali stanovništvu razmjerno visoku razinu socijalnih prava i usluga. To se odnosilo ne samo na osiguravanje mnogih javnih dobara, kao što su opća sigurnost, zdravstvena zaštita i obrazovanje, nego i na ekonomsku sigurnost - osiguravanje radnog mjesta, rješavanje nezaposlenosti, mirovinski sustav, stanovanje i potpora za zaposlene žene - stvaranjem uvjeta i pružanjem materijalnih prava. Kao rezultat, mnoge vrijednosti statistike općeg blagostanja, kao npr. očekivano trajanje života, postotak zaposlenih žena i postotak opće pismenosti, bile su razmjerno vrlo visoke.

Tranzicijske promjene, bilo da su željene, poput povlačenja države iz gospodarstva i smanjivanja njezine uloge, smanjivanja javnih rashoda i proračuna te privatizacija ili pak neželjene, poput smanjivanja kakvoće javnih usluga, potkradanja raspoloživog bogatstva i smanjivanja ljudskog kapitala, utjecale su na sužavanje naslijeđenih prava. Bogatiji pojedinci mogli su naći zamjenu za javno pružanje usluga u privatnom sektoru (npr. u zdravstvenoj zaštiti, obrazovanju ili mirovinskom osiguranju), međutim siromašniji su dijelovi društva osjetili pune učinke erozije javnih usluga i sužavanja prava (Bićanić i Franičević, 2005).

3. Posljedice nejednakosti

Ekonomska nejednakost ugrađena je u temeljima svih razvijenih društava. Međutim, do kasnih 1970-ih godina zapadna su društva gotovo cijelo stoljeće svjesno odbacivala i uspješno smanjivala krajnje imovinske i dohodovne nejednakosti. Od ranih 1980-ih godina udjeli najbogatijih slojeva u dohotku i vlasništvu rastu, a prihodi srednjeg i siromašnijih slojeva stagniraju ili opadaju. Bogati danas u većini zemalja gotovo posve prisvajaju ekonomske i druge koristi od gospodarskog napretka. S druge strane, na životni standard većine pripadnika društva ekonomski rast nema pozitivni utjecaj (Odobasha, 2012). U nastavku poglavlja objašnjen je utjecaj nejednakosti sa socijalne, političke i ekonomske perspektive.

3.1. Socijalne posljedice

Neoliberalna načela organizacije društva traže da gotovo svi koji žive od rada trebaju biti zadovoljni minimalnim udjelom u gospodarskom napretku. Iz toga je proizašlo da su svi ispod gornjih desetak ili manje posto populacije zaostali za razinom društveno uobičajenog i prihvatljivog životnog standarda. Što se u nekom društvu dohodovna nejednakost više širi, u njemu s vremenom nužno raste i broj relativno siromašnih. Takva je situacija socijalno nepravedna jer onemogućuje da svi podjednako kvalitetno zadovoljavaju slične potrebe i interese, ali i zbog toga što je bogatoj manjini neizmjereno lakše ostvarivati zajednička ekonomska, socijalna, politička i građanska prava i slobode. Današnje elite odrekle su se socijalne mobilnosti kao ideala i socijalne uloge države kao čimbenika socijalnog uključivanja. Kao posljedica toga nastalo je veoma neegalitarno društvo u kojem velika većina zaposlenih ima male realne šanse da kroz obrazovanje, povećanje radnih kvalifikacija ili uz pomoć države poboljša svoju poziciju. Zajedno s ekonomskom, u društvu rastu politička, obrazovna, zdravstvena, radna, "pozicijska" - status, ugled, moć, okolinska i druge nejednakosti. Te nejednakosti slabe socijalnu mobilnost, razbijaju socijalnu koheziju, oštro polariziraju društvo te razaraju demokratski politički sustav i privredu. Analize potvrđuju čvrstu povezanost između visoke dohodovne nejednakosti i slabljenja socijalne mobilnosti, što znači da društvenu poziciju ljudi sve više određuje pripadnost klasi ili statusnim grupama, a sve manje njihove funkcionalne karakteristike.

Povećanjem nejednakosti rastu i sukobi u društvu, stupanj njegove destabilizacije i problemi u svezi cjelovitog i održivog zadovoljavanja ukupnosti socijalnih potreba pripadnika svih dijelova društva. Siromaštvo je nemoguće svesti jedino na izostanak ili zaostajanje prihoda, već ono uključuje i potlačenost, isključenost, nesigurnost, osamljenost i poniženost. Studija Nacionalnog centra za obrazovnu statistiku iz 2003. godine, pratila je obrazovnu povijest jedne generacije studija. Istraživanje je pokazalo da su učenici koji su bili pri dnu ljestvice po rezultatima testiranja, ali su potjecali iz obitelji s visokim socioekonomskim statusom roditelja, imali veće šanse završiti fakultet od učenika koji su na testiranju bili pri vrhu, ali su došli iz nisko socioekonomski pozicioniranih obitelji. Iz navedenog slijedi zaključak da naslijeđena klasna pripadnost najčešće pobjeđuje talent (Odoabaša, 2012).

Nejednakost pridonosi stvaranju razlika i u zdravstvenom statusu, a sve veći broj osiromašenih, bolesnih i neobrazovanih nema nikakvih životnih izgleda da materijalno pristojno žive, steknu radne sposobnosti i životna iskustva. U socijalno nepravednim društvenim uvjetima česta je pojava alkoholizma i ovisnosti o igrama na sreću budući da siromašni u njima traže utjehu ili vide prečicu do boljeg života i bijega od materijalnog minimuma. U takvim uvjetima također nisu strani nasilje ni sitni imovinski kriminal.

Društvo koje želi biti stabilno i napredno, ne smije si dopustiti ukidanje mehanizama i smanjivanje sredstava za socijalne intervencije države i to stoga što uz ekonomsku nejednakost danas jačaju i drugi socijalni problemi kao što su demografsko starenje stanovništva, niske stope fertiliteta, visoka nezaposlenost mladih, visoki mirovinski i zdravstveni troškovi, onečišćenje okoliša itd. Preokretanje trenda rasta dohodovne i imovinske nejednakosti moguće je postići jedino putem smanjivanja dohodovnih nejednakosti, a to znači progresivnim oporezivanjem bogatih i očuvanjem slobodnog pristupa besplatnim ili jeftinim zdravstvenim, obrazovnim i kulturalnim uslugama, zajamčenim mirovinama, naknadama za nezaposlenost, socijalnom stanovanju, ali i zabranom diskreditacije i diskriminacije siromašnijih i onih koji žive od rada. Korištene zajedno, ove mjere stvaraju konzistentnu socijalnu politiku koja može ne samo zaustaviti rast dohodovno-socijalnih nejednakosti i spriječiti nastanak društvenih devijacija, već i ojačati društvenu koheziju i razviti solidarnije društveno-ekonomske odnose koji će onemogućiti izbijanje novih finansijsko-ekonomskih kriza. Kako bi se lakše obuzdale i brže smanjile dohodovne nejednakosti također treba idejno, politički i obrazovno poraditi na ukidanju shvaćanja prema kojem je rastuća i neumjerena nejednakost nužno prateća, privremena i korisna nuspojava napretka, odnosno opasnog privida da s rastom općeg bogatstva svi jednako sudjeluju u njegovoj raspodjeli (Odobasha, 2012).

3.2. Političke posljedice

„Velike nejednakosti dijele društvo na bogatu manjinu i sve veći broj relativno osiromašenih, a što je socijalni jaz među njima veći sve više slabe veze koje neko kapitalističko društvo održavaju u zajedništvu. Iako problem mehanizma održavanja društvene kohezije nije vezan samo uz današnji neoliberalni kapitalizam, sadašnji

neumjereni rasponi dohodovnih nejednakosti, profitnim interesom vođeno uništavanje vrednota suzdržljivosti, umjerenosti, poštenja i solidarnosti i razgradnja društvenih institucija zaduženih za održavanje određenih distributivnih simetrija ubrzano vode ka uništavanju i raspadu društva iznutra“ (Odobasha, 2012). Kako raste ekonomska nejednakost, tako slabi povjerenje u druge ljude, socijalne, etničke, rasne i vjerske skupine te u političke i druge društvene institucije. Društva s ogromnim rasponima prihoda su nestabilna društva u svakom pogledu i često na rubu otvorenih unutarnjih sukoba.

Porastom dohodovne nejednakačnosti, dovodi se u pitanje demokratičnost zapadnih kapitalističkih društava. Naime, visoka koncentracija bogatstva kod malobrojne bogate manjine pruža joj ogromnu ekonomsku moć koja se ne manifestira samo u veličini i vrsti potrošnje, već i u utjecaju koji najbogatiji imaju na sve aspekte društvenog odlučivanja i dimenzije razvoja. Oni su u prilici dominantno utjecati na koncipiranje i sprovođenje najvažnijih politika u svim institucijama i na svim društveno-političkim razinama, a pri tome sve češće dolazi do opasnih manipulacija i zloupotreba političkih procesa i ustanova parlamentarne demokracije. Utjecaj novca iskrivljuje demokraciju i parlamentarizam i korumpira političare i politiku. Porastom bogatstva ionako bogati pojedinci i korporacije postaju još politički utjecajni i mogu si priuštiti da njihove interese u političkom životu neke zemlje istodobno zastupa više stranaka koje se međusobno razlikuju tek nominalno i deklarativno. U takvom rasporedu političko-parlamentarnih snaga, društvenu poziciju i interese radno zavisne i relativno osiromašene većine stanovništva doslovno više nitko ne pokušava zaštititi ili unaprijediti.

Politički vladajuća oligarhija dijeli se na nekoliko političkih stranaka bitno još jedino međusobno sukobljene oko visokih novčanih iznosa koje im imućni doniraju za "demokratske" političke kampanje. Rastom nejednakosti jača utjecaj novca u politici, te se pod okriljem političkih stranaka skuplja sve više nestručnih karijerista i nemoralnih pojedinaca koji, logično, ne trpe demokraciju, socijalnu pravdu, ljudska prava i slobode, ali i stvarnu i punu tržišnu konkurenciju. Na donjoj polovici društva, u kontekstu društvenih odnosa dominantno određenih novčanim i profitnim interesima, apsolutno i relativno siromašne sve više obuzimaju osjećaji materijalne uskraćenosti, socijalne isključenosti i političke inferiornosti. Uvjereni kako njihovu materijalnu i socijalnu poziciju ne mogu poboljšati niti politička organiziranost niti politička reprezentacija, sve više odustaju od davanja podrške demokraciji, parlamentarizmu i

općenito, javnoj politici. Suočeni s prizorima gdje bogati iz interesnih razloga beskrupulozno zaobilaze i gaze pravne norme i zloupotrebljavaju pravnu državu, gube vjeru u svrsishodnost poštivanja zakona (Odoabaša, 2012).

3.3. Ekonomske posljedice

Danas je poznat teorijski model koji jednostavno i egzaktno pokazuje da rastuća i neumjerena dohodovna nejednakost uz socijalne nepravde, društvene devijacije i nedemokratsko upravljanje dovodi do katastrofalnih ekonomskih posljedica u obliku kriza i neodrživog ekonomskog rasta. Kumhof i Rancière, ekonomisti-istraživači MMF-a i tvorci modela, proveli su istraživanje čiji su rezultati pokazali da je Velikoj depresiji 1929. godine i Velikoj recesiji 2008. godine, zajedničko to što je u njihovom nastanku značajnu ulogu imala najprije velika nejednakost dohotka u Sjedinjenim Državama, a zatim posljedična prezaduženost američkih kućanstava u odnosu na njihov raspoloživi dohodak (Odoabaša, 2012).

Zaduživanje siromašnijih i srednje klase postaje jedini način zadržavanja visoke razine potrošnje, ali i dovoljne agregatne potražnje o kojoj ovisi ekonomski rast i zapošljavanje. Razlog tome je to što je privreda duže vrijeme izložena šoku prelijevanja dohotka u korist vlasnika kapitala. Relativno siromašni prisiljeni su na zaduživanje u cilju očuvanja ranijeg životnog standarda te na taj način akumuliraju ogromne i rastuće iznose dugovanja prema sve slabije reguliranom bankovnom sektoru. S obzirom da se u bankama deponira sve veća količina novca u vlasništvu gornjih dohodovnih slojeva, većina stanovništva zapravo je dužna bogatima koji u potrazi za dodatnim profitima sve više ulažu preko brzo rastućeg bankarskog sektora i financijskog tržišta.

Kumhof i Rancière (2010) ističu da prolongiranje situacije u kojoj se raspon dohodovne nejednakosti ne smanjuje ili se čak povećava, djeluje tako da omjer duga i prihoda i dalje raste. To povećava izgleda za izbijanje novih financijskih kriza. Kao rješenje nameće se redistribucija dohotka od bogatih prema siromašnjijima i realno povećanje njihovih dohodaka, što bi dovelo do smanjivanja zaduženosti, omjera duga i dohotka, rizika od nesolventnosti i nadolaska novih velikih kriza.

Pregledu najštetnijih ekonomskih posljedica izazvanih dohodovnom nejednakošću mogu se pridružiti i mnogobrojni ekonomski poremećaji s istim korijenom. Tu se ubraja i fenomen rastućeg broja objavljenih osobnih stečajeva –

bankrota u razvijenim zemljama. Milijuni bankrotiranih pojedinaca i kućanstava, žrtve su početnih dohodovnih nejednakosti koje su relativno osiromašeni neuspješno pokušali nadoknaditi kroz zaduživanje namijenjeno osnovnoj potrošnji na prehranu, obrazovanje i zdravstvo.

4. Analiza nejednakosti u Hrvatskoj

Ovo poglavlje sastoji se od dva dijela, odnosno potpoglavlja. U prvom su navedene ankete o potrošnji kućanstava provedene u Hrvatskoj koje mogu poslužiti za analizu nejednakosti, a drugo poglavlje daje kratak pregled trenda kretanja nejednakosti u Republici Hrvatskoj od 1973. do 2017. godine.

4.1. Ankete o potrošnji kućanstava

Ankete se provode još od vremena Jugoslavije točnije od 1963. godine, a posljednja takva anketa bila je provedena 1988. godine. Koliko je poznato, osim preliminarnih istraživanja na Ekonomskom fakultetu u Zagrebu početkom 1990-ih, ocjene nejednakosti za Hrvatsku na osnovi tih podataka, nisu rađene. Od 1988. do 1998. godine, kada je pokrenuta nova anketa za Hrvatsku, nije bilo pouzdanih podataka na osnovi kojih bi se moglo prosuđivati o raspodjeli individualnih dohodaka i potrošnje stanovništva u Hrvatskoj (Nestić, 2002).

Anketu o potrošnji kućanstava iz 1998. godine Svjetska banka iskoristila je za opsežno istraživanje nejednakosti i siromaštva u Hrvatskoj. Anketa nije uključila ukupno područje Hrvatske. Područja koja su bila najsnažnije zahvaćena ratnim razaranjima nisu obuhvaćena u okvir za izbor uzorka. U uobičajenim okolnostima to ne bi bio problem za reprezentativnost Ankete, međutim činjenica je da se ovdje radi o razmjerno siromašnim područjima koja su dodatno stradala u ratu. Ocjene nejednakosti stoga su u određenoj mjeri podcijenile stvarnu nejednakost. S obzirom da na tim područjima živi razmjerno mali broj osoba, veličina pogreške ipak nije značajnije diskreditirala dobivene rezultate (Nestić, 2002).

Za svako kućanstvo prikupljeni su podaci o njegovu ukupno raspoloživom dohotku izračunatom kao zbroj novčanih primitaka svih članova kućanstva - plaće,

dohotci od obrta i samostalnih djelatnosti, mirovine, socijalni transferi, prihodi od imovine i vrijednosti prirodne potrošnje, tj. konzumiranih dobara proizvedenih od strane samih kućanstava na zemlji ili okućnici. Kako bi se dobio pokazatelj blagostanja koji realnije odražava razlike u ekonomskom položaju kućanstava različite veličine, ukupan dohodak kućanstva podijeljen je brojem članova. Na taj način za svako kućanstvo izračunan je prosječan dohodak po članu kućanstva kao osnovna varijabla u analizi (Biljaković, Nestić i Podobnik, 2003).

Rastavljanje nejednakosti pokazalo je da je obrazovanje najvažniji faktor koji objašnjava uočene razlike u dohotcima i potrošnji. Važnim se pokazala i participacija članova kućanstava na tržištu rada. S druge strane, spol ili dob nositelja kućanstva, tip naselja u kojem se nalazi kućanstvo i tip kućanstva, manje su važne odrednice nejednakosti. Dohotci od obrta i nepoljoprivredne samostalne djelatnosti snažno su koncentrirani u rukama bogatijih građana i objašnjavaju otprilike petinu ukupne dohodovne nejednakosti. Mirovine su raspodijeljene ravnomjernije od dohodaka od rada, a socijalna je pomoć dobro usmjerena prema siromašnijim kućanstvima (Nestić, 2002).

Rezultati prezentirani u studiji, vodili su do zaključka da je nejednakost u Hrvatskoj znatno veća nego u uspješnim tranzicijskim i razvijenim tržišnim gospodarstvima. U toj studiji nije prikazana razina nejednakosti u predtranzicijskom razdoblju. Međutim, World Bank, kao i neke kasnije publikacije iz istog izvora, navele su podatak o Ginijevu koeficijentu od 0,36 u razdoblju 1987.-1990., te od 0,35 za 1998. Nažalost, izvor podataka za prvu ocjenu nije potpuno jasan, dok za ocjenu nejednakosti u 1998. godini Nestić (2002) iznosi primjedbu na definiciju dohotka od samostalnog rada, zbog čega smatra da je iznesena ocjena nerealno viša.

Iz tablice 3 može se vidjeti da su ankete obuhvatile približno 3100 kućanstava u 1973. i 1998., te oko 2800 kućanstava u ostalim godinama. Prosječan broj članova kućanstava u Hrvatskoj u promatranom se razdoblju kontinuirano smanjuje od 3,24 u 1973. do 2,93 u 1998. (Nestić, 2002). Za izračun nejednakosti iz grupiranih podataka bitne su frekvencije krajnjih razreda, pri čemu je poželjno da one budu što manje (Aghevli Bijan i Mehran, 1981). U formiranju razreda tijekom 1980-ih o tome se nije dovoljno brinulo. Definiranje granica razreda vezalo se za prosječnu plaću, međutim izabrani se model pokazao kao prilično neuspješan. Iz tablice se vidi da je u 1983. u posljednji dohodovni razred ušlo 10% stanovnika, a 1988. 11,5%, što se smatra vrlo

visokim frekvencijama za krajnji razred. U suprotnosti s tim, prvi je dohodovni razred zabilježio neusporedivo manje frekvencije u obje godine, oko 0,4% (Nestić, 2002).

Tablica sadržava i dva pokazatelja realnog dohotka – prosječni raspoloživi dohodak deflacioniran indeksom troškova života te raspoloživi dohodak izražen u USD, preračunat prema tekućem tečaju. Oba pokazatelja prikazana su samo kao općenita informacija o kretanju standarda u promatranom razdoblju. Razmjerno dugo vremensko razdoblje, u kojem dolazi do velikih gospodarskih promjena i moguće pogreške u mjerenju inflacije, posebice tijekom razdoblja hiperinflacije, ne čine deflacionirani dohodak baš pouzdanim pokazateljem kretanja standarda. Također, dohodak izražen dolarima, u 1998. mnogo je veći nego u razdobljima iz prijašnjih anketa. Razlog tome nisu toliko promjene u standardu koliko različite ekonomske uloge tečaja tijekom proteklih dvadeset godina. Da bi se izveli čvrsti zaključci o kretanju standarda potrebno je više od prikazanih jednostavnih pokazatelja (Nestić, 2002).

Tablica 3: Osnovni podaci iz anketa o potrošnji 1973. - 1998.

Pokazatelj	1973.	1978.	1983.	1988.	1998.
Broj anketiranih kućanstava	3.186	2.785	2.800	2.800	3.123
Ocijenjeni broj kućanstava	1.360.197	1.184.590	1.400.676	1.355.008	-
Prosječni broj članova kućanstva	3,24	3,2	3,11	3,07	2,93
Broj dohodovnih razreda	11	11	10	10	10
Udio stanovništva u prvome dohodovnom razredu (%)	0,2	1,3	0,4	0,4	2,2
Udio stanovništva u posljednjem dohodovnom razredu (%)	3,3	5,7	9,9	11,5	1,7
Prosječan raspoloživi dohodak po članu	13.007	32.743	133.931	4.121.000	19.851
Indeks realnog dohotka (1988.=100)	97,2	110,3	109,7	100	82,2
Prosječan dohodak u USD (tekući tečaj)	804	1,767	1.397	1.518	3.068

Izvor: D. Nestić: Ekonomske nejednakosti u Hrvatskoj 1973.-1998.

Financijska teorija i praksa 26 (3) str. 595-613 (2002.)

U gornjem djelu tablice 4 prikazano je kretanje prosječnog dohotka po članu kućanstva u razdoblju 1998.-2002. prema podacima iz anketa o potrošnji kućanstava (APK). Tijekom cijelog promatranog razdoblja, prosječni dohodak po članu kućanstva raste, isključujući 2001. godinu, da bi u 2002. iznosio nešto više od 21.000 kuna godišnje ili oko 1.775 kuna mjesečno. U usporedbi s 1998. godinom, prosječni je dohodak po članu bio približno 18% veći. Ako pak se rast dohotka umanji za stopu inflacije, preciznije za rast indeksa troškova života, tada proizlazi da je realni rast dohodaka bio znatno manji. U 2002. prosječni dohodak po članu kućanstva u realnom izrazu bio je tek nešto veći nego 1998. Oscilacije realnog dohotka iz godine u godinu bile su očitije. Posebno je izražen pad 2001. godine (Nestić, 2005).

Kretanje prosječnog dohotka izračunatog na osnovi APK bitno se razlikuje od kretanja sličnih pokazatelja blagostanja iz drugih izvora podataka. U donjem dijelu tablice 4 prikazani su podaci o promjenama razine realne potrošnje kućanstava na osnovi podataka iz nacionalnih računa koji se koriste pri izračunu BDP-a. Usprkos tome što je agregat potrošnje različit od dohotka, može se očekivati da se tijekom razdoblja od nekoliko godina zapaze slična kretanja potrošnje i dohotka. Međutim, potrošnja kućanstava prema podacima iz nacionalnih računa pokazala je postojan rast nakon 1999. godine, dok je prosječni realni dohodak izračunat na temelju APK pokazao znatne oscilacije i znatno nižu razinu u usporedbi s 1998. nego što je slučaj s potrošnjom. Činjenica da se u jednom slučaju razmatralo kretanje ukupne veličine - potrošnje, a u drugome prosječne veličine dohotka – dohotka, nije trebala značajnije utjecati na rezultat s obzirom na stabilnost broja stanovnika u Hrvatskoj tijekom navedenog razdoblja (Nestić, 2004).

Kretanje dohotka izračunatog na osnovi APK moguće je usporediti s kretanjem još jednog sličnog pokazatelja – prosječnih realnih neto plaća čiji su indeksi iskazani u donjem dijelu tablice 4. Najveći dio ukupnog dohotka čine plaće, tako da je za očekivati visok stupanj povezanosti s kretanjem ukupnog dohotka. Međutim, prosječne realne plaće, prema podacima DZS-a iz anketa poduzeća o plaćama i zaposlenosti, pokazale su vrlo dinamičan rast iz godine u godinu. U 2002. one su bile 20% veće nego 1998., dok su u isto vrijeme podaci o realnom dohotku na osnovi APK u usporedbi s 1998. ostali gotovo nepromijenjeni. Na uočeni nesklad u kretanju nije bitno utjecala činjenica da je u međuvremenu došlo do blagog pada zaposlenosti u pravnim osobama, od oko 1% (Nestić, 2005).

Tablica 4: Dohodak kućanstva od 1998. - 2002.

	1998.	1999.	2000.	2001.	2002.
<i>Dohodak kućanstva (APK)</i>					
Prosječni dohodak po članu, godišnje (u kunama)	18.085	19.585	21.403	20.384	21.294
Nominalni dohodak po članu (1998.=100)	100	108,3	118,3	112,7	117,7
Realni dohodak po članu (1998.=100)	100	104,6	108,6	98,7	101,2
<i>Ostali pokazatelji blagostanja</i>					
Obujam realne osobne potrošnje (1998.=100)	100	97,1	101,2	105,8	112,8
Prosječna realna neto plaća (1998.=100)	100	110,1	113,9	115,7	119,2

Izvor: D. Nestić: Raspodjela dohotka u Hrvatskoj: što nam govore podaci iz ankete o potrošnji kućanstava,
Financijska teorija i praksa 29 (1) str. 59.-73. (2005.)

Na temelju podataka prikazanih u tablici 5 može se uočiti da su promjene strukture dohotka kućanstva u Hrvatskoj poprilično dobro odražavale vrijeme intenzivnih gospodarskih promjena u razdoblju od 1998. do 2002. godine. Plaća je neposredno prije početka tranzicije, 1988. godine činila oko 55 % ukupnog dohotka kućanstva. Mirovine i drugi državni transferi činili su 14%, dok su dohotci od samostalnog rada i dohotci u naturi činili po 12% dohotka. Deset godina kasnije udio plaća u ukupnom dohotku smanjio se za čak deset postotnih jedinica. Istovremeno, za onoliko koliko je smanjen udio plaća, povećan je udio mirovina i socijalnih transfera. Ta kretanja u razdoblju 1988.-1998. mogu se objasniti smanjivanjem stope zaposlenosti, starenjem stanovništva te povećanjem mirovinskih i socijalnih prava povezanih s Domovinskim ratom. Socijalna uloga države ostala je snažna i nakon raspada socijalističkog sustava, ali je prebačena iz segmenta rada, tj. održavanja prevelike zaposlenosti u socijalističkim poduzećima u segment mirovina i socijalne politike. Kao očekivana posljedica jačanja tržišnog segmenta gospodarstva, smanjen je udio prihoda u naturi. Povećanje udjela dohodaka od samostalnog rada za oko 3 postotne jedinice također bi se moglo objasniti istim razlogom.

Od 1998. do 2002. javlja se porast udjela plaća u ukupnom dohotku te daljnji rast udjela mirovina koji bi se mogao povezati s razvojem gospodarstva koji putem tržišnog mehanizma iznadproporcionalno nagrađuje dohotke od rada. Dohotci od

samostalnog rada ipak nisu relativno povećani, nego su 2002. imali manji udio nego 1998. Navedeno se može pripisati slabljenju individualne poljoprivrede, ali i sve većoj konkurenciji iz uvoza i domaćeg sektora s kojom se susreću obrtnici. Rast udjela mirovina, posebice između 2000. i 2002., najvećim se dijelom može objasniti porastom mirovina u 2001., kada je provedeno usklađivanje mirovina prema Zakonu o povećanju mirovina radi uklanjanja razlika u razini mirovina ostvarenih u različitim razdobljima (NN 127/00). U skladu s jačanjem tržišnog gospodarstva udio naturalnih prihoda u dohotku konstantno nastavlja opadati.

Na temelju raspoloživih podataka o raspodjeli dohotka po članu kućanstva, ocijenjena je nekolicina pokazatelja nejednakosti u raspodjeli ukupnog dohotka. U donjem dijelu tablice 5 prikazani su rezultati. Ginijev koeficijent pokazuje umjeren rast nejednakosti od 0,28 na 0,29 između 1988. i 1998. godine, iako je očekivan znatno veći rast tijekom desetogodišnjeg tranzicijskog razdoblja. Međutim, povećana je i socijalna uloga države, posebno u području mirovina, tako što je omogućeno ranije umirovljenje te zadržana razmjerno visoka zaposlenost u javnom sektoru u kojem se održavala umjerenost nejednakost u raspodjeli plaća. Upravo ti čimbenici bi mogli objasniti blagi rast nejednakosti u raspodjeli ukupnog dohotka. U razdoblju od 1998. do 2002. godine dolazi do daljnjeg umjerenog rasta nejednakosti mjerene Ginijevim koeficijentom - s 0,29 na 0,30. Na slične tendencije u kretanju nejednakosti upućuje Theilov indeks entropije i odnos decila d9/d1. Naime, i oni upozoravaju na blagi porast nejednakosti između 1998. i 2002. (Nestić, 2005).

Tablica 5: Struktura dohotka i dohodovna nejednakost

	1988.	1998.	2000.	2002.
<i>Dohodak kućanstva (udjeli u %)</i>				
Plaće	55,1	45,3	51,2	50,6
Dohodak od samostalnog rada	11,5	14,5	12,5	13,7
Mirovine i državni transferi	13,9	24	24,5	27,4
Ostali novčani dohodak	7,6	8,7	6,7	3,7
Dohodak u naturi	11,9	7,5	5,1	4,7
<i>Indeksi nejednakosti</i>				
Ginijev koeficijent	0,276	0,29	0,298	0,298
Theilov indeks entropije	0,137	0,146	0,156	0,154
Odnos decila d9/d1	-	3,64	4,01	4,09

Izvor: Nestić D: Raspodjela dohotka u Hrvatskoj: što nam govore podaci iz ankete o potrošnji kućanstava, Financijska teorija i praksa 29 (1) str. 59.-73. (2005.)

Iz tablice 6 vidljivo je da su, kako zbog visokog udjela u ukupnom dohotku, tako i zbog koeficijenta koncentracije plaća koji je bio nešto veći od Ginijeva koeficijenta za ukupni dohodak, plaće dale najveći doprinos ukupnoj nejednakosti. Koncentracija plaća u kućanstvima s većim dohotcima, u odnosu prema 1998. godini, povećala se 2000. i 2002. godine, što je zajedno s povećanjem udjela plaća u ukupnim dohotcima dovelo do povećanja doprinosa plaća ukupnoj nejednakosti. U 2002. godini nejednakost u raspodjeli plaća objašnjava više od 60% nejednakosti u raspodjeli ukupnog dohotka. Doprinos dohotka od samostalnog rada kretao se upravo suprotno nego kod plaća. Od 1998. do 2002. godine bitno je smanjena koncentracija dohodaka od samostalnog rada u bogatijim kućanstvima, čime raspodjela tih dohodaka postaje sve sličnija raspodjeli plaća zaposlenih osoba. Osim toga, smanjen je udio dohodaka od samostalnog rada, tako da je njihov doprinos ukupnoj nejednakosti znatno ublažen. Doprinos mirovina ukupnoj nejednakosti znatno se povećao između 2000. i 2002. godine, kako zbog povećane koncentracije mirovina u bogatijim kućanstvima, tako i zbog povećanog udjela mirovina u ukupnom dohotku. Nejednakost u raspodjeli mirovina 2002. godine pojašnjavala je više od 16% ukupne nejednakosti, što je dvostruko više nego 2000. godine. Takva se promjena može ponajprije objasniti neravnomjernim povećanjem mirovina u 2001. godini na osnovi Zakona o povećanju mirovina radi ukidanja razlika u razini mirovina ostvarenih u različitim razdobljima (NN 127/00), čime je tadašnja Vlada željela izvršiti Odluku Ustavnog suda o tzv. dugu umirovljenicima. Najviše, i to za 20%, povećane su mirovine ostvarene do 1995. godine, dok su mirovine ostvarene nakon toga po pravilu povećane za manji postotak. Povećanje se odnosilo na osnovnu mirovinu. Međutim, s obzirom da se zakonom propisan iznos minimalne mirovine nije mijenjao, to je utjecalo na činjenicu da ukupna primanja za mnoge umirovljenike s najnižim osnovnim mirovinama nisu uopće povećana. U slučaju da je osnovna mirovina bila manja od minimalne, umirovljenik je tada dobivao dodatak do minimalne mirovine. U situaciji povećanja osnovne mirovine u skladu sa Zakonom, događalo se da je iznos mirovine nakon povećanja i dalje bio niži od minimalne mirovine. U tom slučaju ukupna primanja tih umirovljenika nisu se promijenila – oni su i dalje dobivali iznos u visini minimalne mirovine. Tim povećanjem mirovina također nisu bili obuhvaćeni korisnici mirovina na osnovi osiguranja poljoprivrednika, a upravo je to kategorija umirovljenika s iznimno niskim mirovinama. Iz toga proizlazi da su umirovljenici s najnižim mirovinama ostali bez stvarnog povećanja primanja dok je povećanje

primanja bilo neravnomjerno raspoređeno između umirovljenika s višim mirovinama (Nestić, 2005).

Znatno povećanje koeficijenta koncentracije mirovina u 2002. godini jasno je pokazalo da je povrat duga umirovljenicima doveo do povećanja koncentracije mirovina imućnijih kućanstava. Time je dan doprinos povećanju ukupne nejednakosti. Socijalni transferi, kao što su naknade za nezaposlenost, bolovanje, dječji doplatak, socijalna pomoć, obično su djelovali u smjeru smanjivanja ukupne nejednakosti. Negativni koeficijent koncentracije socijalnih transfera upućuje na to da su oni dominantno koncentrirani u siromašnijim kućanstvima. Upravo se usmjerenost prema siromašnijim kućanstvima povećala u razdoblju 1998. – 2002. godine, a razmjerno mali doprinos smanjivanju ukupne nejednakosti od 2% u 2002. godine može se pripisati njihovom malom udjelu u ukupnom dohotku kućanstava. Socijalni transferi bez mirovina tako su u 2002. godini činili 4% ukupnog dohotka kućanstva, a u 1998. godini 4,3%. U takvoj situaciji povećanje visine socijalnih transfera moglo bi razmjerno učinkovito djelovati u smjeru smanjivanja ukupne nejednakosti zbog prilično dobre usmjerenosti tih transfera prema siromašnim kućanstvima.

Doprinos raspodjele ostalih novčanih dohodaka - dohodaka od imovine, ukupnoj nejednakosti smanjen je u razdoblju 1998. – 2002. godine, prije svega zbog smanjenja njihova udjela u ukupnom dohotku. Koncentracija te vrste dohodaka u tom razdoblju ostala je stabilna. Približno isto vrijedi i za dohotke u naturi, čiji udio u ukupnom dohotku opada pa se i utjecaj na ukupnu nejednakost smanjuje.

Tablica 6: Doprinos pojedinih komponenti dohotka ukupnoj nejednakosti (rezultati rastavljanja Ginijeva koeficijenta)

	1998.		2000.		2002.	
	Koeficijent koncentracije	Doprinos ukupnoj nejednakosti (%)	Koeficijent koncentracije	Doprinos ukupnoj nejednakosti (%)	Koeficijent koncentracije	Doprinos ukupnoj nejednakosti (%)
Plaće	0,306	48,8	0,361	63,2	0,367	63,5
Dohotci od samostalnog rada	0,552	28,1	0,366	15,7	0,331	15,4
Mirovine	0,12	8,3	0,112	8,1	0,206	16,5
Socijalni transferi (bez mirovina)	-0,001	0	-0,047	-0,5	-0,151	-2,1
Ostali novčani dohotci	0,421	12,9	0,462	10,5	0,41	5,2
Dohodak u naturi	0,07	1,9	0,169	3	0,091	1,5

Izvor: Nestić, D.: Raspodjela dohotka u Hrvatskoj: što nam govore podaci iz ankete o potrošnji kućanstava, *Financijska teorija i praksa* 29 (1) str. 59.-73. (2005.)

4.2. Trend kretanja nejednakosti u RH

Kompromisne vrijednosti svih izabranih mjera nejednakosti daju konzistentnu sliku kretanja nejednakosti u Hrvatskoj. U razdoblju 1973.-1983. godine nejednakost se smanjivala, a 1988. i 1998. godine zabilježen je rast nejednakosti. Može se uočiti da u promatranom razdoblju promjene nejednakosti nisu bile osobito velike. Za Hrvatsku u socijalističkom razdoblju to ni nije čudno, međutim iznenađuje usporedba rezultata za 1988. i 1998. godinu. U suprotnosti s općom percepcijom naglo rastućih nejednakosti u Hrvatskoj tijekom promatranog razdoblja, podaci prikazani u tablici 7 pokazuju da snažnijeg rasta nejednakosti u raspodjeli ukupnog dohotka nije bilo. Kompromisna vrijednost ocjene Ginijeva koeficijenta nejednakosti u raspodjeli raspoloživog dohotka povećala se s 0,286, koliko je iznosila u 1988. godini, na 0,297 u 1998. godini. Ostali indeksi nejednakosti pokazuju isto (Nestić, 2002).

Tablica 7: Indeksi nejednakosti u Hrvatskoj 1973. - 1998.

Mjere nejednakosti	Donja granica	Gornja granica	Kompromisna vrijednost
1973.			
Atkinsov indeks (e = 0,5)	0,07	0,088	0,072
Atkinsov indeks (e = 1)	0,135	0,156	0,14
Srednja logaritamska devijacija	0,145	0,169	0,151
Theilov indeks entropije	0,144	0	0,151
Koeficijent varijacije	0,572	0	0,601
Ginijev koeficijent	0,294	0,303	0,3
1978.			
Atkinsov indeks (e = 0,5)	0,067	0,092	0,07
Atkinsov indeks (e = 1)	0,131	0,174	0,137
Srednja logaritamska devijacija	0,141	0,192	0,147
Theilov indeks entropije	0,137	0	0,144
Koeficijent varijacije	0,552	0	0,583
Ginijev koeficijent	0,289	0,297	0,294
1983.			
Atkinsov indeks (e = 0,5)	0,057	0,105	0,062
Atkinsov indeks (e = 1)	0,111	0,159	0,119
Srednja logaritamska devijacija	0,118	0,173	0,126
Theilov indeks entropije	0,116	0	0,133
Koeficijent varijacije	0,507	0	0,599
Ginijev koeficijent	0,264	0,276	0,271
1988.			
Atkinsov indeks (e = 0,5)	0,062	0,121	0,069
Atkinsov indeks (e = 1)	0,12	0,168	0,129
Srednja logaritamska devijacija	0,128	0,183	0,138
Theilov indeks entropije	0,128	0	0,15
Koeficijent varijacije	0,533	0	0,662
Ginijev koeficijent	0,277	0,291	0,286
1998.			
Atkinsov indeks (e = 0,5)	0,07	0,087	0,073
Atkinsov indeks (e = 1)	0,132	0,175	0,137
Srednja logaritamska devijacija	0,141	0,192	0,148
Theilov indeks entropije	0,149	0	0,157
Koeficijent varijacije	0,607	0	0,66
Ginijev koeficijent	0,29	0,3	0,297

Izvor: Nestić, D.: Ekonomske nejednakosti u Hrvatskoj 1973-1998., Financijska teorija i praksa 26 (3) str. 595.-613. (2002.)

Hrvatska, kao uostalom ni bivša Jugoslavija, nije bila klasična zemlja planske privrede, tako da se može ocijeniti da su nezaposlenost i niska izobrazbena i kvalifikacijska razina bile do početka tranzicije najvažnije odrednice siromaštva. Drugim riječima, opasnost od marginalizacije bila je neposredno povezana s isključivanjem iz svijeta rada. Ako je zaposlenost ili nezaposlenost jedna od odrednica potreba za socijalnom pomoći, druga odrednica je visina dohotka koji se ostvaruje.

Ako se razmotre kretanje dohotka i nejednakosti podaci pokazuju konstantan porast nominalnih i realnih plaća u privredi. U razdoblju od srpnja 1995. do veljače 1998. godine realne plaće porasle su 23,6%, ili približno 9% godišnje. Tablica 8 daje podatke o promjenama u raspodjeli dohotka, tj. plaća, s time da vjerojatno nedovoljno obuhvaća privatni sektor i time podcjenjuje stupanj nejednakosti. Podaci pokazuju izraziti porast nejednakosti kojoj je nakon 1993. trend nešto preusmjeren (Bejaković, 2001).

Tablica 8: Raspodjela plaća u Hrvatskoj 1996. - 1998.

	Prosinao 1996.	Prosinao 1997.	Ožujak 1998.
Medijalna plaća	1 958,0	2 305,0	2 253,0
Prvi decil	57,6	57	59,6
Prvi kvartil	78,3	76,1	76,1
Treći kvartil	131,6	130,9	127
Deveti decil	152,2	164,7	150
d_2/d_1	2,6	2,9	2,5

Izvor: Preračunati podaci Državnoga zavoda za statistiku Republike Hrvatske u Bejaković, 2001.

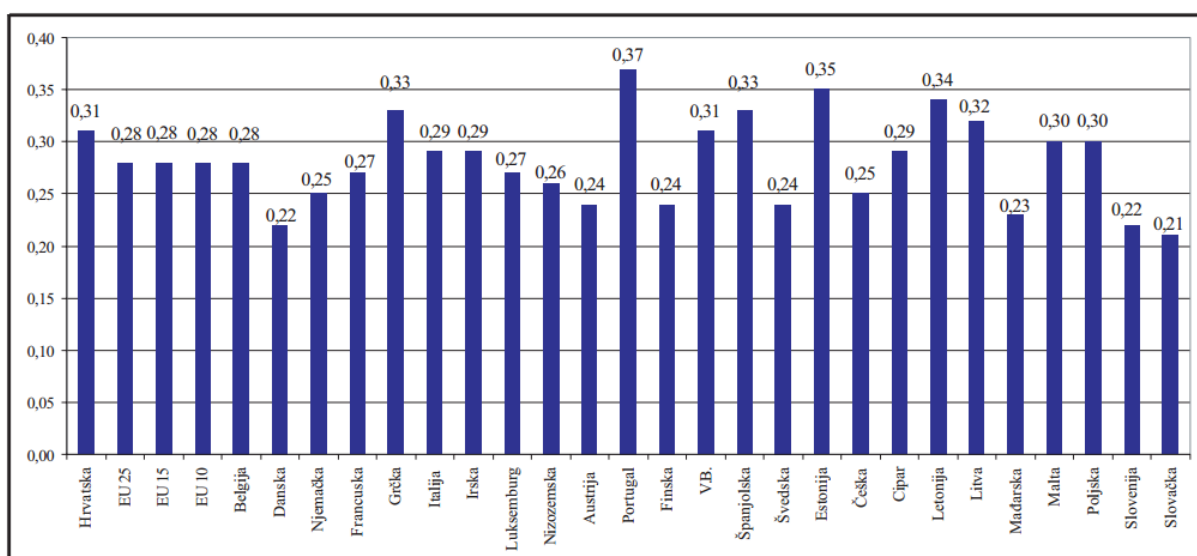
Jaz siromaštva govori o tome je li siromaštvo u nekoj zemlji površinskog ili dubinskog karaktera i označava razliku između linije siromaštva i dohotka siromašnih, izraženu kao postotak linije siromaštva. Što je jaz manji, potrebno je utrošiti manje financijskih sredstava da bi siromašni izašli iz siromaštva. Iz tablice 9 vidljivo je da jaz siromaštva iznosi nešto više od 1/5 linije siromaštva. U 2003. godini razlika između linije siromaštva i dohotka siromašnih, u odnosu na 2002. godinu, smanjena je za 2% (Šućur, 2004).

Tablica 9: Relativni jaz siromaštva i pokazatelji nejednakosti

(linija siromaštva = 60% medijana nacionalnog dohotka)						
	2001.		2002		2003.	
	Novčani dohodak + dohodak u naturi	Samo novčani dohodak	Novčani dohodak + dohodak u naturi	Samo novčani dohodak	Novčani dohodak + dohodak u naturi	Samo novčani dohodak
Relativni jaz siromaštva (%)	22,7	32,7	23,2	28,7	21,1	24,4
Ginijev koeficijent	0,28	0,31	0,29	0,31	0,29	0,3
Kvintilni omjer (S80/S20)	4,3	5,5	4,5	5,4	4,4	5

Izvor: Šućur, Z.: Revija socijalne politike, Zagreb, 2004., god. 11, br. 3-4, str. 443-450

Na grafikonu 2 prikazan je najčešće korišteni pokazatelj nejednakosti - Ginijev koeficijent u 2001. godini. Vidljivo je da ekonomske nejednakosti u Hrvatskoj značajno ne odstupaju od zemalja EU. Šest zemalja EU imaju veće nejednakosti od RH, ali čak u desetak zemalja EU nejednakosti su od 5 do 10% manje nego u Hrvatskoj.

Grafikon 2: Ginijevi koeficijenti u RH i zemljama EU (2001.)

Izvor: <http://www.dzs.hr> (preuzeto: 4.11.2017.)

U tablici 10 nalaze se podaci o kretanju siromaštva koje ovisi o odabiru statističkog praga siromaštva. Ako se polazi od službene linije siromaštva EU, koje iznosi 60% medijana nacionalnog ekvivalentnog dohotka, onda je jasno da su se stope relativnog siromaštva između 2001. i 2009. godine kretale između 17% i 18%, isključujući 2006. godinu, u kojoj je stopa siromaštva iznosila 16%. Ako pak se koristi niži prag siromaštva - 50% medijana ili viši prag siromaštva - 70% medijana, raspon stopa siromaštva kretao se između 10% i 26%. Bez obzira koji god prag siromaštva se koristi kao linija siromaštva, proizlazi da su nakon 2000. godine stope relativnog siromaštva bile prilično stabilne. Isto je iznenađujuće ako se uzme u obzir činjenica da su stope ekonomskog rasta u razdoblju između 2001. i 2007. godine bile relativno visoke, tj. između 4% i 5% BDP-a. Ovakvi rezultati mogu biti spojivi i s time da je relativna stopa siromaštva odraz dohodovne distribucije. Iz toga proizlazi da realno poboljšanje životnih uvjeta ili materijalnog standarda donjih društvenih slojeva neće biti vidljivo preko stopa relativnog siromaštva ako se istovremeno ne dogode i promjene u dohodovnoj distribuciji. Stoga se može dogoditi da se ekonomske, tj. dohodovne nejednakosti smanjuju u situaciji kada rastu stope relativnog siromaštva i obrnuto (Šućur, 2011).

Tablica 10: Stope i pragovi siromaštva u RH (2001. - 2009.)

	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.
Linija siromaštva kao % medijana nacionalnog dohotka									
40%	5,8	6,3	5,2	5,4	5,4	5,1	5,2	6,4	6,2
50%	10,5	11,7	10,2	10,7	10,7	10,4	10,5	11,3	11,5
60%	17,2	18,2	16,9	16,7	17,5	16,3	17,4	17,4	18
70%	24,1	26	24,6	24,3	25,5	24,4	24	25,4	25,1
Pragovi siromaštva za određene tipove kućanstva (linija siromaštva=60% medijana) - mjesečno u kunama									
Samačko kućanstvo	1 479	1 605	1 575	1 726	1 770	1 850	1 997	2 026	2 225
Kućanstvo s dvije odrasle osobe i dvoje djece	3 144	3 369	3 307	3 625	3 717	3 884	4 195	4 255	4 673

Izvor: <http://www.dzs.hr> (preuzeto: 4.11.2017.)

Na temelju podataka iz tablice 11 može se zaključiti kako je Hrvatska u 2007. godini imala nešto više stope rizika od siromaštva u odnosu na prosjek EU te

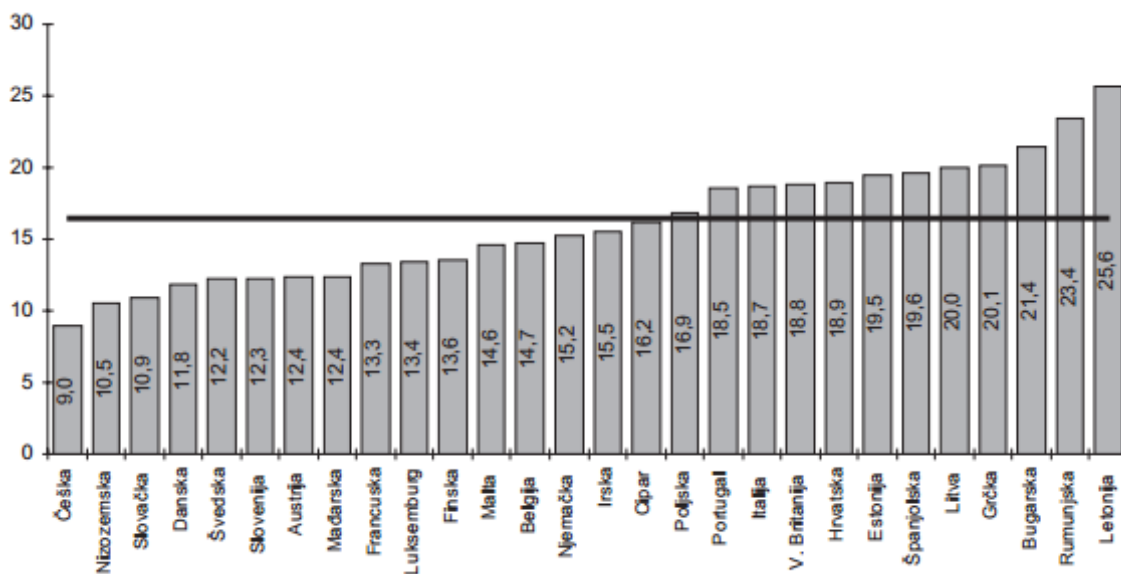
približno jednak kvintilni omjer i Ginijev koeficijent. Za usporedbu, susjedna Slovenija imala je sve pokazatelje niže od prosjeka EU.

Tablica 11: Pokazatelji siromaštva za RH, EU i Sloveniju u 2007. godini

	Stopa rizika od siromaštva (%)	Kvintilni omjer (s80/s20)	Ginijev koeficijent	Stopa rizika od siromaštva prije socijalnih transfera (%)	Stopa rizika od siromaštva, nisu uključene mirovine i socijalni transferi (%)
Hrvatska	19	4,9	0,3	26	43
EU 27	17	5	0,31	26	43
Slovenija	12	3,3	0,23	23	40

Izvor: http://www.dzs.hr/Hrv/publication/2009/14-1-2_1h2009.htm (preuzeto: 4.11.2017.)

Na grafikonu 3 vidi se da je stopa relativnog siromaštva u RH u 2008. godini bila veća od prosjeka 27 zemalja EU. Točnije, Hrvatska se nalazila među četvrtinom zemalja EU koje su imale najviše stope siromaštva. S druge strane, u usporedbi s tranzicijskim zemljama koje su članice EU, RH se po stopama siromaštva nalazila u sredini distribucije. Češka, Slovenija, Slovačka, Mađarska i Poljska imale su bitno niže stope siromaštva od RH, dok su više stope siromaštva bile u baltičkim zemljama - Bugarskoj i Rumunjskoj. Približno jednake ili više stope siromaštva od Hrvatske imale su pojedine članice EU, npr. Italija, Portugal, Velika Britanija, Grčka i Španjolska.

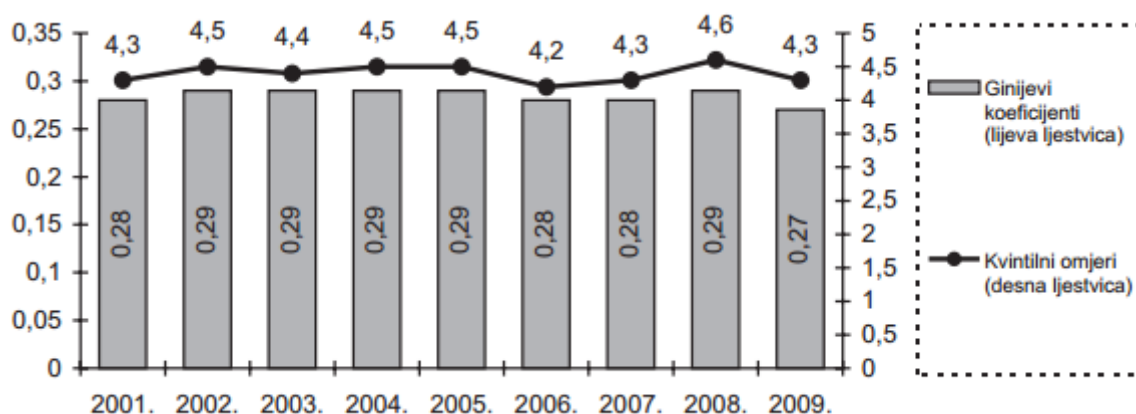

Grafikon 3: Stope relativnog siromaštva u RH i zemljama EU-a (2008.)

Izvor: <http://www.dzs.hr> (preuzeto: 4.11.2017.)

Jedan od pokazatelja ekonomskih nejednakosti - kvintilni omjer (S80/S20) pokazuje kakav je omjer između dohotka kojim raspolaže 20% stanovništva s najnižim dohotkom i dohotka kojim raspolaže 20% stanovništva s najvišim dohotkom. U razdoblju od 2001. do 2009. godine dohodak 20% najbogatijih bio je u prosjeku 4,4 puta veći nego dohodak 20% najsromašnijih (grafikon 4). Kvintilni omjer za Hrvatsku odgovara prosjeku kvintilnog omjera za zemlje EU.

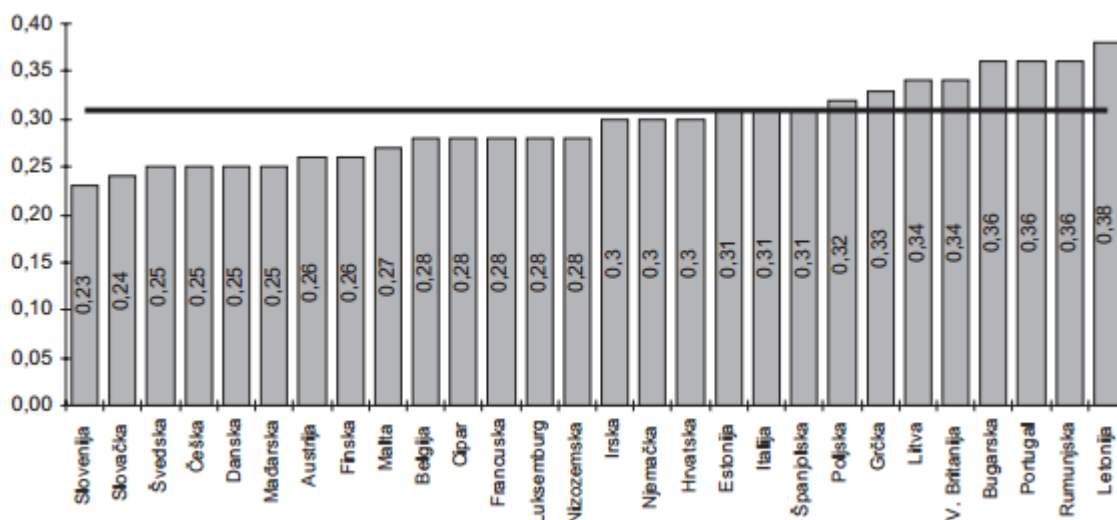
Iz grafa je također vidljivo su Ginijevi koeficijenti u RH u proteklom desetljeću bili stabilni (0,28-0,29). U 2009. godini zabilježen je najniži Ginijev koeficijent otkako se prate pokazatelji siromaštva i nejednakosti prema metodologiji Eurostata.

Grafikon 4: Kvintilni omjeri (S80/S20) i Ginijevi koeficijenti u RH (2001.-2009.)

Izvor: <http://www.dzs.hr> (preuzeto: 4.11.2017.)

Dohodovne nejednakosti u RH, izmjerene Ginijevim koeficijentom malo su ispod prosjeka zemalja EU (grafikon 5). Šest zemalja EU imaju 15% do 23% niže dohodovne nejednakosti od RH, međutim sedam zemalja imaju nejednakosti koje su od 10% do 26% veće nego u RH. Budući da postoji visoka korelacija između relativnog siromaštva i razine dohodovnih nejednakosti, ne iznenađuje da zemlje koje imaju visoke dohodovne nejednakosti imaju i više stope relativnog siromaštva.

Grafikon 5: Ginijevi koeficijenti u RH i zemljama EU-a (2008.)

Izvor: <http://www.dzs.hr> (preuzeto: 4.11.2017.)

Preliminarni rezultati istraživanja o nejednakosti plaća iz 2017. godine, koje je proveo Nezavisni sindikat znanosti i visokog obrazovanja, pokazao je da bruto plaće u Hrvatskoj imaju jasan trend rasta nejednakosti. Kao izvor podataka korišten je izvještaj DZS-a RAD-1G od 2000. do 2015. godine, koji omogućava promatranje zaposlenih prema ukupno 20 dohodovnih razreda. Također, korištena je i struktura zaposlenih prema isplaćenim bruto plaćama i to u mnogo većem broju dohodovnih razreda. Podaci za ovo istraživanje ustupljeni su od strane Regosa. Od 2003. do 2007. godine obuhvaćaju ukupno 83 razreda, a od 2008. do 2015. godine ukupno 164 dohodovna razreda. Podaci uključuju razrede u koje su svrstani svi zaposleni, pri čemu najniži razred uključuje ljude s 500 kuna bruto, a najviši razred ljude s 500.000 kuna ili više. U najvišem razredu nalazi se 28 osoba. Prva skupina podataka uključuje dohotke od nesamostalnog rada, neovisno o vrsti radnog odnosa. U drugoj

je ubrojeno više čimbenika, npr. SOR-ovci i rad u kućanstvu (www.nsz.hr, preuzeto: 4.11.2017.).

Osnovna podjela razreda bila je trodijelna – na gornji rep - najbogatiji, donji rep - najsiromašniji i sredinu. Zanimljivo je da je donji rep dinamičniji od gornjeg – ljudi dobivaju posao, gube posao itd. Broj ljudi u gornjem repu se povećava te se gornji rep odvaja od sredine i od donjeg, što znači da se povećava razmjer između bogatih i svih ostalih. Ako se gledaju najviši dohodovni razredi u 2015. godini, plaću od 100 do 200 tisuća kuna primilo je 491 osoba, od 200 do 300 tisuća njih 90, od 300 do 400 tisuća 35 osoba, od 400 do 500 tisuća mjesečno primilo je 12 osoba, a 500 tisuća i više 28 osoba. U 2014. i 2015. godini u najnižim razredima raste broj ljudi, a do 2013. stagnira. Mogući uzroci tome su SOR, agencijski rad itd. U odnosu na ostale godine zanimljiva je i 2009. godina, kada se u najnižim razredima - do 2000 kuna primitaka, na polovici godine događa značajna promjena – godina počinje sa 110.000 ljudi, a završava s 12.000 ljudi, što je prosječno 43.000. Iste godine se i na gornjem repu događaju promjene, tj. nagli pad na 30 ljudi koji imaju najveća primanja, pa prosjek ispada 132. U kasnijim godinama prosjek je pravocrtan i vrti se oko 25 do 30 ljudi. Godine 2014. i 2015. bilježe najveći oporavak tih razreda te se povećava broj onih koji primaju najviše plaće. 2008. i 2009. godine dogodila se promjena na tržištu rada - ili je puno ljudi izgubilo posao u donjem repu, ili su se neki spašavali s nekim drugim plaćama (www.radnicki.org., preuzeto: 5.11.2017.).

Ustanovilo se da do porasta nejednakosti dolazi 2013. godine. Kao jedno od mogućih objašnjenja uzima se ulazak Hrvatske u EU, jer ulaskom u EU dolazi dosta stranih menadžera koji primaju vrlo visoke plaće. Na primjer, firma iz IT sektora ili telekomunikacijskog sektora ima raspoloživu zaradu i od te zarade odvaja dio za najviše, a dio za najniže plaće.

Postavlja se pitanje jesu li nejednakosti počele 2013. ili 2015. godine, kada je došlo do pozitivnih stopa rasta BDP-a. Usporedbom donjeg i gornjeg razreda pokazuje se da od gospodarskog oporavka profitiraju najbolje plaćeni. Od 1300 ljudi koji čine 0,1% iz njihovog uzorka od 1,3 milijuna ljudi ima zbrojene plaće kao 95.000 ljudi s dna, što znači da jedna osoba prima plaću kao 75 osoba. Bitno je naglasiti da takav omjer nije nakon što bruto plaće postanu neto, ali da su i bruto plaće važne jer one reagiraju na ekonomska kretanja (www.nsz.hr, preuzeto: 4.11.2017.).

Prema Međunarodnom monetarnom fondu preporuka za smanjenje nejednakosti glasi:

viši porez za bogate
+
univerzalni temeljni dohodak
+
ulaganje u obrazovanje i zdravstvo.

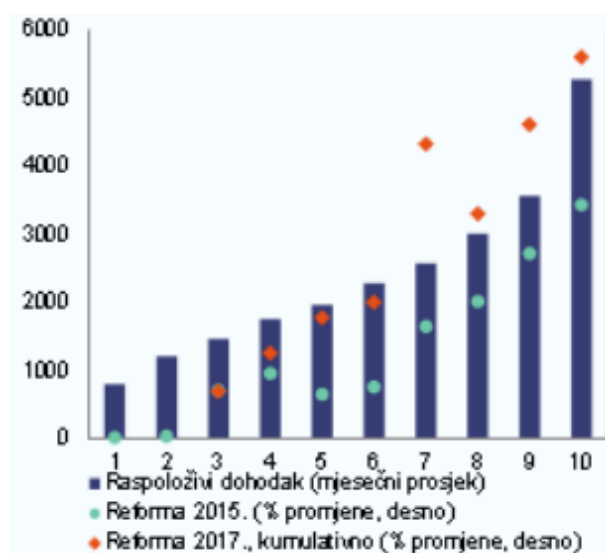
Po pitanju oporezivanja MMF ističe kako empirijski dokazi sugeriraju kako se progresivnost oporezivanja dohotka može povećati, tj. bogatijima uzeti veći dio dohotka nego siromašnjima, bez negativnih efekata na rast gospodarstva. Nacionalne politike bi se također trebale orijentirati na smanjenje izbjegavanja plaćanja poreza, u čemu prednjače oni s višim dohotcima, te ujednačavanje oporezivanja različitih vrsta dohodaka od kapitala i imovine. MMF naglašava kako većina zemalja ima značajan prostor za povećanje poreznih prihoda kroz oporezivanje neto bogatstva, nasljedstva i darova. Oporezivanje nekretnina i zemljišta je efikasan način povećanja prihoda koji je i dalje nedovoljno iskorišten. Što se tiče povećanja progresivnosti kod oporezivanja potrošnje, naglašava se mogućnost viših poreza na luksuzna dobra poput jahti i luksuznih automobila. Osim samog oporezivanja, MMF ističe i univerzalni temeljni dohodak kao instrument koji u određenim okolnostima može bitno pridonijeti smanjenju nejednakosti i sprječavanju njihovih pojava u budućnosti (www.nsz.hr, preuzeto: 4.11.2017.).

Javna potrošnja na obrazovanje i zdravstvo je treći segment kojim zemlje mogu utjecati na smanjenje nejednakosti. Investicije u ta dva segmenta mogu pomoći u smanjivanju dohodovne nejednakosti u srednjem roku, poboljšati šanse za izlazak iz siromaštva, tj. smanjiti međugeneracijsku zatočenost u siromaštvu - djeca siromašnih roditelja kroz bolje obrazovanje dobivaju šansu izaći iz siromaštva, mogu povećati socijalnu mobilnost i u konačnici dovesti do održivog i uključivog rasta (www.nsz.hr, preuzeto: 4.11.2017.).

Međutim, poreznom reformom u Hrvatskoj napravljeno je upravo suprotno - promjenom stopa poreza na dohodak povećana je nejednakost. Stope poreza na dohodak od 25 i 40% snižene su na 24 i 36%, a promijenjene su i porezne osnovice. Stopom od 24% oporezuju se dohoci do 17.500 kuna, a sve iznad tog iznosa po stopi od 36%. Također, nedovoljno se ulaže u obrazovanje i zdravstvo, a temeljni dohodak nije uveden. Od stope gospodarskog rasta korist osjeća tek 230.000 građana, odnosno samo njih 6%. Dio reforme koji se tiče dohotka bio je koncipiran tako da određeni sloj stanovništva - oni s nižim plaćama i više djece, uopće nisu osjetili

porezno rasterećenje. Ako se uzme u obzir maksimalno porezno opterećenje - samcu iz Zagreba, prosječna plaća je porasla svega 0,8 % ili 44 kune. S druge strane, osobi s neto plaćom od 20.400 kuna plaća je porasla za 8,2 % ili 1.667 kuna, a osobi koja prima neto plaću od 60.000 kuna za 9% ili 5.268 kuna (www.nsz.hr, preuzeto: 4.11.2017.). Tvrdnju da je porezna reforma u Hrvatskoj dovela do rasta nejednakosti potvrdila je i Europska komisija u Izvješću za Hrvatsku 2017. Porez na dohodak smanjen je 2015. godine, a daljnje smanjenje istoga stupilo je na snagu 1. siječnja 2017. godine.

Na grafikonu 6 vidi se da u prvom i drugom decilu nije bilo značajnog utjecaja na raspoloživi dohodak. Reformom iz 2015. godine raspoloživi dohodak kućanstava uglavnom je ujednačeno uvećan za oko 0,5% u skupinama od trećeg do šestog decila. U sljedećim decilima raspoloživi dohodak rastao je gotovo linearno - od 1,1% u sedmom decilu do 2,3% u desetom decilu. Raspoloživi dohodak reformom iz 2017. godine neznatno se povećava u trećem i četvrtom decilu - za manje od 1% te u sljedeća dva decila - za manje od 2%. Najveći porast zabilježen je u zadnja dva decila - više od 3%. Iz navedenog proizlazi da se reformama pridonijelo povećanju nejednakosti dohotka. Sukladno tome, Ginijev koeficijent povećao se za 0,4 postotna boda nakon reforme 2015., a zatim još 0,3 postotna boda nakona reforme 2017. (ec.europa.eu, preuzeto: 4.11.2017.).

Grafikon 6: Prosječni pojedinačni raspoloživi dohodak prema decilima i postotna promjena nakon reforme

Izvor: <https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/2017-european-semester-country-report-croatia-hr.pdf> (preuzeto: 4.11.2017.)

5. Zaključak

Moderni gospodarski razvoj sa sobom je donio velike razlike između najbogatijih i najsiromašnijih zemalja. Prije svega, zemljopisne karakteristike uvelike su utjecale na povećanje bogatstva kod jednih, odnosno na rast siromaštva kod drugih zemalja. Dakle, bogate zemlje obiluju obrazovanjem, tvornicama, infrastrukturom i tehničkom stručnošću, dok siromašne zemlje imaju nedostatak svih tih resursa. Ako se povodi tvrdnjom „što više imate, to se brže razvijate“ - telefoni su korisni ako svatko ima automobil, tehnologiju je lakše izumiti ako već postoji nekoliko srodnih izuma, dolazi se do zaključka da mnoge siromašne zemlje ne rastu brže od bogatih, one zapravo rastu mnogo sporije ili siromaštvo u njima raste.

Tehnologija je danas sve jeftinija i dostupnija, što znači da bi najsiromašnije zemlje zapravo trebale dobiti najviše od nove tehnologije, infrastrukture i obrazovanja. Međutim, jedna od teorija o stvarnom razlogu nastanka današnje situacije u svijetu je da bogate zemlje ne žele potpomoći razvoj siromašnih zemalja, jer im to u neku ruku odgovara.

Ekonomski i socijalni razvoj u Hrvatskoj tijekom 1990-ih pokazuje da bi ishod na koji upućuje ocjena nejednakosti mogao odgovarati stvarnosti. S jedne strane, promjene ukupnog gospodarskog razvoja na neki su način predodredile kretanje nejednakosti. Jak pad ekonomske aktivnosti početkom devedesetih godina, bitno smanjenje broja zaposlenih te razmjerno spor razvoj financijskih tržišta i, općenito, relativno zaostajanje u razvoju suvremenog tržišnoga gospodarstva, nisu omogućili stvaranje temelja za širenje najvažnijih izvora nejednakosti dohodaka, nejednakosti u raspodjeli plaća te ostalih oblika dohodaka od rada, kao ni u raspodjeli dohodaka od imovine i imovinskih prava. Iako je koncentracija raspodjele za dva posljednje spomenuta oblika dohotka u Hrvatskoj bila prilično velika, njihov udio u ukupnom dohotku bio je razmjerno malen, tako da se na temelju toga nije povećala nejednakost. Nejednakost bi bila veća da je njihov udio u ukupnom dohotku bio veći, a udio mirovina manji. Povećanjem socijalnih transfera prema siromašnijim kućanstvima spriječen je značajniji rast nejednakosti u raspodjeli ukupnog dohotka.

Također, jedan od uzroka lošeg materijalnog položaja siromašnih je njihova isključenost iz tržišta rada. Stoga bi povećanje zapošljivosti i mogućnosti za rad te skupine građana bile učinkovite mjere za smanjivanje siromaštva.

Ako se pak promatra jaz između bogatih i siromašnih unutar pojedine države, velika je vjerojatnost da se on povećavao prvenstveno zbog financijske moći bogatih da umnože svoje bogatstvo. Oslanjajući se na svu profesionalnu financijsku i pravnu pomoć oni profitabilno investiraju, čime se njihovo bogatstvo obnavlja i raste. S druge strane, siromašnima ili pripadnicima donjih klasa, nakon podmirenja osnovnih i svakodnevnih potreba, realno ostaje vrlo malo novca za profitabilno investiranje. Održavanju dohodovne nejednakosti također doprinosi i niz ekonomskih i neekonomskih faktora koji imaju različit intenzitet utjecaja ovisno o stupnju ekonomske razvijenosti zemlje. Naročito se ističe faktor nejednakosti poreznih opterećenja jer je često pogrešno uvjerenje kako bogatiji pripadnici društva snose veći dio poreznih tereta. Koristeći različite rupe u zakonu bogati smanjuju svoja porezna davanja tako da najveći postotak poreznih olakšica koriste upravo najbogatiji članovi društva.

Također je potrebno istaknuti da porast nejednakosti, ne mora nužno značiti da se pogoršava položaj siromašnih i obrnuto. Dakle, siromaštvo nije aspekt nejednakosti, jer ukoliko bi bilo tako, tada značajna poboljšanja u području stanovanja, obrazovanja ili zdravlja ne bi imala nikakva učinka na siromaštvo, ako se ne bi poboljšala pozicija siromašnih u tom procesu.

Može se zaključiti da postojeći ekonomski sistem proizvodi nejednakost. Naime, ekonomski sistem u kojem dominira privatno vlasništvo, svojim mehanizmima dovodi i do privatnog prisvajanja društvenog rada. Takvo prisvajanje rezultira nejednakom raspodjelom dohotka i imovine.

Literatura

Knjige

1. Gray, J.: Lažna zora iluzije globalnog kapitalizma, Masmedia, Zagreb, 2002.
2. Krugman, P.: Savjest liberala, Algoritam, Zagreb, 2010.
3. Meštović, M.: Globalizacija i njene refleksije u Hrvatskoj, Ekonomski institut, Zagreb, 2001.
4. Milardović, A.: Populizam i globalizacija, Centar za politološka istraživanja Zagreb, 2004a.
5. Milardović, A., Fred W. Riggs, W., R., Teune, H.: Mali leksikon globalizacije, Centar za politološka istraživanja Zagreb, 2002.
6. Milardović, A.: Pod globalnim šešikom, Društva i države u tranziciji i globalizaciji, Ogledi iz politologije i sociologije politike, Centar za politološka istraživanja Zagreb, 2004b.
7. Njavro, Đ.: Gospodarstvo, socijalna politika i globalizacija, Mate, Zagreb, 1999.
8. Ravallion, M.: Growth, Inequality and Poverty: Looking Beyond Averages, Great Britain, 2001.
9. Rodriguez, F. and Rodrik, D.: Trade Policy and Economic Growth: A Sceptics Guide to the Cross-National Evidence, University of Maryland: Harvard University, New York, 2000.
10. Stewart, F.: Income Distribution and Development, UNCTAD, 2000.
11. Stiglitz, J., E.: Uspjeh globalizacije, Novi koraci do pravednoga svijeta, Algoritam, Zagreb, travanj 2009.

Znanstveni i stručni članci

1. Aghevli Bijan, B. and Mehran, F.: „Optimal Grouping of Income Distribution Data, Journal of the American Statistical Association“, 1981., broj 76, str. 22-26
2. Barro, R.: Economic Growth in a Cross Section of Countries, The Quarterly Journal of Economics, 1991, broj 106 (2), str. 407-443
3. Bejaković, P.: Borba protiv siromaštva u svijetu i u Hrvatskoj, Društvena istraživanja, Institut za javne financije, Zagreb, god. 10, 2001, br. 6 (56), str. 1179-1221

4. Bićanić, I., Franičević, V.: Izazovi stvarnoga i subjektivnog siromaštva i porasta nejednakosti u ekonomijama jugoistočne Europe u tranziciji, *Financijska teorija i praksa*, 2005., broj 29 (1), str. 13-36
5. Biljaković, K., Nestić D., Podobnik, B.: Raspodjela dohotka u Hrvatskoj u svjetlu zakona statističke fizike, *Financijska teorija i praksa*, 2003., broj 27 (2) str. 213-222
6. Cini, V., Drvenkar, N., Marić, J.: Problem raspodjele dohotka i analiza siromaštva Republike Hrvatske, *Ekonomski fakultet u Osijeku*, 2010.
7. Deardorff, A. and Stern, R.: "What You Should Know about Globalization and the World Trade Organization", *Review of International Economics*, 2001., broj 10 (3), str. 403-427
8. Dollar, D. and Kraay, A.: *Trade, Growth and Poverty*, Washington: The World Bank, Development Research Group, 2001.
9. Grgurić, I.: Globalizacija, rast, nejednakost i siromaštvo, *Financijska teorija i praksa*, 2004., broj 28 (2), str. 235 – 250
10. Kumhof, M., Rancière, R.: Leveraging Inequality, *Finance & Development*, December 2010, Vol. 47, No. 4, (dostupno na: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2010/12/Kumhof.htm>)
11. Li, H., Squire, L. and Zou, H.: „Explaining International and Intertemporal Variations in Income Inequality“, *The Economic Journal*, 1998., broj 108, str. 26-43
12. Lindert, P. and Williamson, J.: *Globalization: A Long History*, Barcelona, World Bank, 2001.
13. Lundberg, M., and Squire, L.: "The Simultaneous Evolution of Growth and Inequality", *World Bank Working Paper*, 2000.
14. Milanović, B.: „Can We Discern the Effects of Globalization on Income Distribution“, *World Bank Policy Working Paper*, 2002., No. 28766.
15. Nestić, D.: Ekonomska nejednakost u Hrvatskoj 1998. manja od očekivanja, *Ekonomski pregled*, 2002., broj 53 (11-12) str. 1109-1150
16. Nestić, D.: Ekonomske nejednakosti u Hrvatskoj 1973.-1998., *Financijska teorija i praksa*, 2002., broj 26 (3), str. 595-613
17. Nestić, D.: Raspodjela dohotka u Hrvatskoj: što nam govore podaci iz ankete o potrošnji kućanstava, *Financijska teorija i praksa*, 2005., broj 29 (1), str. 59-73

18. Nestić, D.: Ekonomske nejednakosti u Hrvatskoj, Ekonomski institut Zagreb, 2014.
19. Odoabaša, R.: „Nova nejednakost“ - Izvori i štetne posljedice rastuće imovinske i dohodovne nejednakosti, Pravni vjesnik, 2012., god. 28, br. 2
20. Oxfam: „Globalisation” , Submission to the UK Government’s White Paper on Globalisation, Oxfam (dostupno na: <http://www.oxfam.org.uk/policy/papers/global/global1.htm>)
21. Rodrik, D.: “Why do more open economies have bigger governments?”, Forthcoming, Journal of Political Economy, 1998., broj 106 (5), str. 997-1032
22. Sala-i-Martin, X.: „I just ran four million regression“, Working Paper, 1997., No. 6252.
23. Šućur, Z.: Revija socijalne politike, Zagreb, 2004., god. 11, br. 3-4, str. 443-450
24. Šućur, Z.: Revija socijalne politike, Zagreb, 2011., god. 18, br. 2, str. 245-256
25. UNICEF: Social monitor 2003, The MONEE Project CEE/CIS/Baltics, Florence: UNICEF, Innocenti Research Center, 2003.
26. World Bank: Globalization, Growth and Poverty, Washington: World Bank, 2002.

Internet izvori

1. Državni zavod za statistiku
<https://www.dzs.hr/> (preuzeto: 4.11.2017.)
2. Europska komisija: Izvješće za Hrvatsku 2017. s detaljnim preispitivanjem o sprječavanju i ispravljanju makroekonomskih neravnoteža
<https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/2017-european-semester-country-report-croatia-hr.pdf> (preuzeto: 4.11.2017.)
3. Nezavisni sindikat znanosti i visokog obrazovanja
<http://www.nsz.hr> (preuzeto: 4.11.2017.)
4. Radnički portal
<https://www.radnicki.org/istrazivanje-o-nejednakosti-placa-u-rh/> (preuzeto: 5.11.2017.)

Popis tablica

Tablica 1: Ekonomski troškovi tranzicije	22
Tablica 2: Razine nejednakosti, porast tijekom tranzicije	23
Tablica 3: Osnovni podaci iz anketa o potrošnji 1973. - 1998.....	31
Tablica 4: Dohodak kućanstva od 1998. - 2002.....	33
Tablica 5: Struktura dohotka i dohodovna nejednakost	34
Tablica 6: Doprinos pojedinih komponenti dohotka ukupnoj nejednakosti (rezultati rastavljanja Ginijeva koeficijenta)	37
Tablica 7: Indeksi nejednakosti u Hrvatskoj 1973. - 1998.....	38
Tablica 8: Raspodjela plaća u Hrvatskoj 1996. - 1998.....	39
Tablica 9: Relativni jaz siromaštva i pokazatelji nejednakosti.....	40
Tablica 10: Stope i pragovi siromaštva u RH (2001. - 2009.)	41
Tablica 11: Pokazatelji siromaštva za RH, EU i Sloveniju u 2007. godini	42

Popis grafikona

Grafikon 1: Prosječne stope rasta BDP-a po stanovniku	20
Grafikon 2: Ginijevi koeficijenti u RH i zemljama EU (2001.)	40
Grafikon 3: Stope relativnog siromaštva u RH i zemljama EU-a (2008.)	43
Grafikon 4: Kvintilni omjeri (S80/S20) i Ginijevi koeficijenti u RH (2001.-2009.)	43
Grafikon 5: Ginijevi koeficijenti u RH i zemljama EU-a (2008.)	44
Grafikon 6: Prosječni pojedinačni raspoloživi dohodak prema decilima i postotna promjena nakon reforme.....	47

**IZJAVA O AUTORSTVU
I
SUGLASNOST ZA JAVNU OBJAVU**

Završni/diplomski rad isključivo je autorsko djelo studenta koji je isti izradio te student odgovara za istinitost, izvornost i ispravnost teksta rada. U radu se ne smiju koristiti dijelovi tuđih radova (knjiga, članaka, doktorskih disertacija, magistarskih radova, izvora s interneta, i drugih izvora) bez navođenja izvora i autora navedenih radova. Svi dijelovi tuđih radova moraju biti pravilno navedeni i citirani. Dijelovi tuđih radova koji nisu pravilno citirani, smatraju se plagijatom, odnosno nezakonitim prisvajanjem tuđeg znanstvenog ili stručnoga rada. Sukladno navedenom studenti su dužni potpisati izjavu o autorstvu rada.

Ja, Rahela Crkvenčić (ime i prezime) pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključivi autor/ica završnog/diplomskog (obrisati nepotrebno) rada pod naslovom Analiza ekonomske nejednakosti u Hrvatskoj (upisati naslov) te da u navedenom radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova.

Student/ica:
(upisati ime i prezime)

R. Crkvenčić

(vlastoručni potpis)

Sukladno Zakonu o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju završne/diplomske radove sveučilišta su dužna trajno objaviti na javnoj internetskoj bazi sveučilišne knjižnice u sastavu sveučilišta te kopirati u javnu internetsku bazu završnih/diplomskih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice. Završni radovi istovrsnih umjetničkih studija koji se realiziraju kroz umjetnička ostvarenja objavljuju se na odgovarajući način.

Ja, Rahela Crkvenčić (ime i prezime) neopozivo izjavljujem da sam suglasan/na s javnom objavom završnog/diplomskog (obrisati nepotrebno) rada pod naslovom Analiza ekonomske nejednakosti u Hrvatskoj (upisati naslov) čiji sam autor/ica.

Student/ica:
(upisati ime i prezime)

R. Crkvenčić

(vlastoručni potpis)